

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DIN CETATEA HALLSTATTIANĂ DE LA POCREACA – IAȘI

DE

CONSTANTIN ICONOMU

Încă din anii '50, la Pocreaca, comuna Schitu Duca, jud. Iași, au fost menționate, în urma unor cercetări de suprafață două situri cu vestigii antice din prima epocă a fierului.

Prima este fortificația cu valuri de pământ și șanțuri, aflată în punctul „Cetățuia” sau „Cetate”, și a doua, cea situată în vecinătate, pe dealul Burduganul. Despre stațiunea de pe „Cetățuia” se știa că aici există două șanțuri cu val de pământ între ele, fără să fi fost semnalat vreun fragment ceramic sau alt obiect din acest loc și fără să se facă vreo precizare de natură cultural-cronologică.

La E-NE de „Cetățuia” se găsește dealul Burduganul, de pe a cărui suprafață au fost culese mai multe fragmente ceramice cu decor imprimat, descrise și ilustrate¹, dar fără încadrare culturală care, de altfel, nu ar fi fost posibilă în acea epocă.

În 1966, la Pocreaca, a fost executat de către A. C. Florescu și Marilena Florescu un sondaj ale cărui rezultate au rămas inedite². Ulterior, *Repertoriul arheologic al județului Iași* a înregistrat mai multe stațiuni antice la Pocreaca, printre care și cea de pe „Cetățuia”, unde se constată existența unei așezări neolitice de tip Cucuteni A și A-B, peste care s-a suprapus fortificația de tip Cozia întărită cu două valuri și șanțuri, dintre care un val, citându-se opinia lui A. C. Florescu, ar aparține unei etape mai târzii, de epocă prefeudală. De asemenea, același repertoriu amintește alte două stațiuni aflate pe dealul Burduganul, în punctele Nemțoaica și Ciobăncșii, unde au apărut fragmente ceramice de tip Cozia³.

Cu toate aceste rezultate sumare, descoperirile hallstattiene timpurii de la Pocreaca au fost atribuite ulterior grupului Cozia, fiind des citate și utilizate în literatura de specialitate⁴, uneori întrebuițându-se formularea de „aspect regional de tip Cozia-Pocreaca” pentru cultura ceramicii cu decor imprimat din Moldova Centrală⁵.

Săpăturile noastre întreprinse pe parcursul a patru campanii (1991-1994) au avut ca obiectiv numai stațiunea de la punctul „Cetățuia” sau „Cetate”. Fortificația, aflată la marginea de nord-vest a satului Pocreaca, este amplasată pe un promontoriu înalt de 40 m, orientat S-SE și N-NV, cuprins între pâraiele Pocreuca la vest și Nemțoaica la est. Promontoriul, cu lungimea de 200 m și lățimea variabilă de 70-100 m, cu aspect de limbă, se unește cu dealul Nemțoaica, situat la N-NV, în prelungirea „Cetățuii”, în partea opusă valurilor mari și șanțurilor de apărare. La capătul de S-SE al platoului se observă trei valuri mari de pământ, cu șanțuri, paralele între ele,

¹ I. Nestor și colab., *Șantierul Valea Jijiei*, în *SCIV*, III, 1952, p. 45, fig. 5.

² V. Chirica, M. Tanasachi, în *RAJI*, 2, 1985, Iași, p. 357-358, s. v., Pocreaca; A. László, *Începutul primei vârste a fierului pe teritoriul Moldovei. Unele rezultate și probleme*, în *Cercetst*, VII, 1976, p. 73.

³ V. Chirica, M. Tansachi, *op.cit.*, p. 357-358.

⁴ A. László, *O așezare hallstattiiană la Cozia*, în *ArhMold*, VII, 1972, p. 216; idem, în *Cercetst*, VII, 1976, p. 73; idem, *Über der Ursprung und die Entwicklung der frühhallstattzeitlichen Kulturen in der Moldau*, în *Thraco-Dacica*, [1], 1976,

p. 97; idem, *Les groupes régionaux anciens du Hallstatt à l'est des Carpates*, în *La civilisation de Hallstatt. Bilan d'un rencontre, Liege, 1987. Études et recherches archéologiques de l'Université Liege*, 36, Liege, 1989, (în continuare, se va cita *Hallstatt à l'est des Carpates*, Liège, 1989), p. 116; A. C. Florescu, *Unele considerații asupra cetăților traco-getice (hallstattiene) din mileniul I î.e.n., de pe teritoriul Moldovei*, în *Cercetst*, II, 1971, p. 107.

⁵ Seb. Morintz, *Probleme ale hallstattului timpuriu din zona istro-pontică în lumina cercetărilor de la Babadağ*, în *Peuce*, II, 1971, p. 24

al treilea val, cel dinspre incintă, fiind conservat parțial, pe lungimea de 9,5 m, numai înspre latura de V-SV a cetății. De asemenea, pe latura de E-NE se păstrează un mic val de pământ, lat de 2 m și înalt de 30-40 cm, lung de 170 m, fără șanț, care, în capătul de N-NV al cetății se arcuiește spre incintă. În marginea de S-SE acest mic val prezintă în exterior o accentuare a pantei prin lucrări speciale de amenajare pe lungime de 30 m.

Pe latura de V-SV se conservă numai pe o porțiune de 60 m un alt mic val, fără șanț, al cărui capăt de N-NV se încovoie spre incinta cetății. Arcuirea celor două valuri mici spre interiorul incintei creează înspre capătul de N-NV o deschidere lată de 15 m, ce a fost întrebuințată în vechime ca poartă. Așadar, cetatea se prezintă ca un promontoriu alungit, întărit artificial pe trei laturi și cu poartă de intrare orientată către dealul Nemțoaica (fig. 1). Întrucât valurile mari și șanțurile din capătul de S-SE se află acum la limita cea mai accidentată a cetății, acolo unde în vechime nu ar fi fost necesare, se poate presupune că, în etapa în care au fost construite, aspectul terenului era total diferit, în sensul că, în fața valurilor și șanțurilor mari se afla o pantă lină, fapt ce a impus lucrări de fortificare⁶. De altfel, microzona se află în permanență supusă alunecărilor de teren (ultimul eveniment de acest fel având loc în 1970), care produc modificarea accentuată și permanentă a configurației reliefului. Așa se explică de ce șanțurile și valurile mari de pe latura de S-SE se află acum în mod neobișnuit amplasate la marginea unei râpi ce atinge pe alocuri adâncimea de 20 m. De asemenea, pe latura de V-SV, valul mic se conservă doar parțial pe această latură a incintei, antrenată într-un proces de alunecări în trepte, situație ce poate fi observată în teren. Alunecările și procesele de eroziune naturală de pe laturile râpoase ale malurilor lungi, de E-NE și V-SV, au determinat scurtarea valurilor mari și a șanțurilor de pe latura de S-SE și a valului mic de pe latura de V-SV a cetății.

Valurile mari și șanțurile de pe latura de S-SE au de la exterior către incintă (fig. 2) următoarele dimensiuni:

Șanțul nr. 1 a fost desființat prin prăbușirea malului în râpă. Valul nr. 1, cel mai bine conservat pe înălțime, are lungimea maximă de 20 m, lățimea maximă la bază de 19 m și înălțimea de 1,7 m.

Șanțul nr. 2, cu lungimea de 30 m, are lățimea maximă la gură de 17 m și adâncimea maximă de 2,70 m. Valul nr. 2 are 45 m lungime, 17 m lățime maximă la bază și înălțimea de 1,3 m. Acest val este mai puțin conservat pe înălțime decât precedentul, în umplutură observându-se, resturi de chirpici și cioburi scoase din așezarea cucuteniană, în schimb, dintre cele trei valuri este cel mai bine păstrat pe lungime.

Șanțul nr. 3 cu lungimea de 45 m, are lățimea maximă la gură de 16 m și adâncimea maximă de 2,30 m. Valul nr. 3 are lungimea de 9,5 m, fiind conservat parțial numai în marginea de V-SV a cetății. Deoarece este aproape aplatizat, înălțimea sa față de incinta cetății este de numai 20-30 cm.

Cu toate alunecările de teren, procesele naturale de eroziune și degradările produse de intervenții antropice s-a considerat necesară, datorită importanței materialului de tip Cozia, documentat anterior prin cercetări de suprafață, efectuarea unor săpături arheologice sistematice în stațiunea de la Pocreaca, punctul „Cetățuia”. Pe parcursul celor patru campanii de săpături (1991-1994), au fost trasate și executate mai multe secțiuni și casete atât în incintă, cât și în valurile și șanțurile de apărare.

În campaniile din anii 1991 și 1992 a fost cercetată porțiunea din colțul de V-SV a incintei, aflată lângă cel de al treilea val de apărare. În acest prim sector a fost trasat un șanț de 22/2 m, notat S1, flancat de alte trei șanțuri mai mici S 2 – S 4, ce totalizează suprafața de 80 m². Din punct de vedere stratigrafic, sub stratul vegetal, gros de 25-30 cm, apare un al doilea cu aceeași grosime, în care se găsesc fragmente Cozia amestecate cu material aparținând stratului deranjat al așezării neolitice de tip Cucuteni A, existentă aici. Urmează apoi încă un strat gros de 70 cm, cu material cucutenian, alcătuit în majoritate din fragmente ceramice, în general nederanjat, cu excepția situațiilor în care a fost străpuns de gropi ale culturii Cozia. Sub nivelul cucutenian, adică la 1,30 m adâncime, apare lutul negru-gălbui și ulterior numai galben ce aparține solului viu (fig. 3).

Al doilea sector este reprezentat de un sondaj executat în incintă, șanțurile fiind amplasate în colțul de E-NE, la 30 m N-NV față de valurile mari de pe latura de S-SE. Cele trei secțiuni notate S 5 – S 7, însumează suprafața de 64 m². În colțul de V-SV al șanțului nr. 6 a fost surprinsă o groapă menajeră ce conținea materiale Cozia, numeroase și tipice. Din punct de vedere stratigrafic, situația este identică cu cea înregistrată în primele

⁶ Prima cercetare de suprafață, ca și celelalte ulterioare, înregistrează numai pe latura de S-SE doar două șanțuri și un val mare de pământ și nu trei valuri câte sunt în realitate. Valurile

mici de pe laturile de E-NE și V-SV nu au fost observate (Cf. I. Nestor și colab., *op.cit.*, p. 45; V. Chirica, M. Tanasachi, *op.cit.*, p. 357-358).

patru șanțuri, deosebirea fiind legată doar de cantitatea de material arheologic, care, cu excepția gropii menajere cu fragmente de tip Cozia, este mult mai sărac.

Al treilea sector este alcătuit din patru secțiuni executate în incintă, notate S 8 – S 11, totalizând suprafața de 75 m², aflate la 130 m distanță față de valurile și șanțurile mari de pe latura de S-SE. Secțiunile sunt amplasate centrat pe lungimea incintei și la distanța de 40 m față de poarta de intrare a cetății. Materialul arheologic de tip Cozia este sărac, constând din fragmente ceramice găsite în stratul vegetal, sub care urmează solul viu.

În campania anului 1993 a fost trasată o singură secțiune reprezentând al patrulea sector, pe latura de E-NE a cetății, notată S 12, cu dimensiunile de 25/2 m și orientată perpendicular pe valul nr. 3, aplatizat, pe șanțul nr. 3 și valul nr. 2, de pe latura de S-SE a cetății. Secțiunea a urmărit să lămurească atât particularitățile de construcție ale valurilor și șanțurilor, cât și datarea acestora. Datorită faptului că în sectorul unde s-a săpat secțiunea S 12 valul nr. 3 era în totalitate aplatizat, nu s-au putut face observații privind tehnica de construcție, observabilă doar în valul nr. 2 (fig. 4). Noi elemente privitoare la datarea fortificației au putut fi obținute prin secționarea umpluturii șanțului al treilea.

În campania din 1994 s-a trasat un șanț care a fost prelungit, notat S 13-S14, de 6/3 m pe coama valului nr. 1 de pe latura de S-SE, în scopul stabilirii tehnicii de construcție a acestuia și a descoperirii urmelor unor stâlpi de palisadă. Având același obiectiv, s-a trasat încă un șanț S 15, de 10/1 m care a secționat perpendicular valul mic de apărare de pe latura de E-NE a cetății, la aproximativ 130 m N-NV de valurile mari. (fig. 5). Din suprafața totală a cetății de 13.000 m² au fost cercetați arheologic, prin săpături sistematice întreprinse pe parcursul celor patru campanii, 260 m² în incintă și 37 m² în valurile și șanțurile de apărare.

Datorită proceselor naturale de eroziune, intervențiilor antropice și, nu în ultimul rând, suprafeței relativ reduse excavate în incintă, nu s-au descoperit locuințe de suprafață ori gropi de bordeie, singurele complexe închise de tip Cozia fiind reprezentate de gropile menajere de formă cilindrică, ușor lățite la bază. Două astfel de gropi au apărut în secțiunile 2 și 6-7, prima având diametrul de 1 m, și adâncimea de 1,70 m și a doua diametrul de 1 m și adâncimea de 0,70 m. Umplutura acestora, alcătuită din fragmente ceramice, resturi de oase și cenușă, definește cu certitudine aceste complexe drept gropi menajere. Doar în capătul de S-SE al șanțului 1 au apărut mai multe fragmente ceramice de la un mare vas bitronconic cu pereții groși, de culoare neagră la exterior și cărămidie în interior, împreună cu resturi de vatră, care provin fie dintr-o groapă menajeră, cu dimensiunile de 3 m diametru și 1,10 m adâncime, fie dintr-o locuință distrusă. Datorită cercetărilor în secțiunile practicate în șanțurile de apărare și în valurile de pe latura de S-SE, s-a putut stabili tehnica de realizare a acestora. Astfel, valurile mari au fost ridicate prin excavarea șanțurilor și aruncarea pământului în mantaua valului. La săpătură, în vechime, s-a constatat existența unui strat gros de vestigii aparținând așezării neolitice, conținând numeroase fragmente ceramice și resturi de lipitură întărită prin foc de la platformele locuințelor cucuteniene. În acest fel se explică faptul că după aruncarea pe mal a pământului provenit din stratul vegetal au urmat în chip firesc debriurile cucuteniene, care, prin consistența lor, aveau avantajul de a fi putut fi utilizate pentru constituirea nucleului compact al valului. Acest lucru s-a observat în S 12, care intersectează valul nr. 2 și în secțiunile 13-14 de pe coama valului nr. 1 (fig. 4). Odată depășit prin săpătură stratul neolitic, urma a fi depus în manta solul negru-gălbui și apoi argila galbenă a pământului viu care se regăsește pe coama valului și care, datorită vegetației, a primit o culoare mai închisă (fig. 4). Întrucât în cursul săpăturilor nu s-au înregistrat urme sau amprente de la stâlpii de palisadă, nu putem face aprecieri asupra existenței lor. Este posibil, datorită absenței urmelor de incendiu, ca stâlpii de palisadă să fi dispărut în întregime datorită putrezirii. Oricum, avându-se în vedere că amprente de pari au fost descoperite în alte cetăți din epoca fierului, se poate aprecia că, în vechime, și fortificația de la Pocreaca a fost prevăzută cu palisadă. În afară de săpăturile efectuate în valurile mari și șanțurile de apărare de pe latura de S-SE, a fost executată și o secțiune perpendiculară pe valul mic de pe latura de E-NE (fig. 6). Din punct de vedere stratigrafic, sub stratul de pământ vegetal, gros de 30 până la 80 cm, apare lutul galben. Notăm că fragmentele ceramice de tip Cozia apar sporadic în stratul vegetal, situație explicabilă prin subțirimea stratului din prima epocă a fierului și a lucrărilor agricole care au degradat situl arheologic. Valul mic, fără șanț, a fost ridicat prin decaparea pământului din incintă, creându-se astfel în spatele lui o ușoară alveolare. În capătul din S-SE al valului mic de pe latura de E-NE se observă accentuarea intenționată a pantei din fața valului prin lucrări de săpătură efectuate în vechime. Acest mic val împreună cu celălalt de pe latura de V-SV, în mare parte distrus, au constituit de fapt soclul în care au fost înfipti stâlpii de palisadă.

O altă problemă pe care o pun valurile și șanțurile de apărare ale cetății o constituie atribuirea culturală și cronologică a lor. Menționăm că în cursul săpăturilor din incintă nu au fost descoperite decât materiale ce aparțin culturii Cucuteni, faza A, și grupului Cozia. Câteva fragmente ceramice smălțuite, lucrate la roată, aparțin secolelor XIX-XX. Întrucât în așezările cucuteniene, valurile și șanțurile nu se păstrează în nici o stațiune într-un mod atât de evident, suntem îndreptățiți să afirmăm că elementele de fortificare din pământ de la Pocreaca, nu pot să aparțină decât primei epoci a fierului. Mai mult decât atât, datorită descoperirii de material arheologic al grupului Cozia, în secțiunile practicate în valuri și șanțuri s-a creat posibilitatea obținerii unor date suplimentare și sigure. Astfel, în S 12 a fost evidențiată în bune condiții prezența materialului de tip Cozia la baza umpluturii șanțului nr. 3 unde, între adâncimile de 1,10 m și 1,70 m, apar curent fragmente ceramice de tip Cozia (fig. 4). Printre acestea și deasupra lor s-au infiltrat numeroase resturi ceramice din stratul de cultură cucutenian tăiat de săpătura șanțului de apărare. Toate aceste fragmente ceramice de tip Cozia se găsesc într-un strat de pământ de culoare neagră, ce începe de la adâncimea de 0,85 m și continuă până la cea de 1,70 m. Acest strat cu cioburi Cozia marchează colmatarea șanțului de apărare încă din etapa în care cetatea era locuită în prima epocă a fierului. Peste acest strat de umplutură apare al doilea, cu pământ de culoare mai deschisă, fără fragmente ceramice Cozia, ce reprezintă etapa de umplere a șanțului de apărare în epocile ulterioare, când fortificația a încetat de a mai fi utilizată. Materialul arheologic al culturii Cozia, descoperit în condițiile arătate mai sus, indică în mod cert apartenența fortificației, alcătuită din valuri de pământ și șanțuri de apărare, primei epoci a fierului. Unele observații au fost făcute și în secțiunile S 13-14, trasate pe coama valului nr. 1 (fig. 5). Astfel, la adâncimea de 40 cm au apărut două fragmente ceramice de tip Cozia și la 60 cm numai unul singur. Descoperirea acestora în val, fie și la mică adâncime, ar putea pune sub semnul îndoielii atribuirea cronologică și culturală a fortificației de pământ de aici primei epoci a fierului. Cu toate acestea, rezultatele obținute în șanțul de apărare nr. 3 de pe latura de S-SE exclud această posibilitate. Cele trei fragmente ceramice descoperite în partea superioară a valului nr. 1, la mică adâncime, într-un sol de culoare neagră, ne obligă la altă interpretare, în sensul că, într-o primă fază, purtătorii grupului Cozia au utilizat platoul de pe „Cetățuia” fortificându-l cu șanțuri, valuri și palisadă numai pe latura de S-SE, aspectul de platou fortificat natural oferind condiții suficiente de apărare. De-abia în a doua etapă de utilizare s-a simțit nevoia completării fortificației prin supraînălțarea valurilor mari de pe latura de S-SE cu pământ decapat din incintă, cu care prilej au ajuns în partea superioară a valului nr. 1 și cele câteva fragmente ceramice de tip Cozia. Concomitent au fost realizate și valurile lungi și scunde, fără șanțuri, de pe laturile de E-NE și V-SV și poarta de intrare de pe latura de N-NV (fig. 7-8), care conțin de asemenea fragmente ceramice Cozia ajunse în manta prin prelevări de sol din incintă. Deci, fortificația hallstattană de la Pocreaca, punctul „Cetățuia”, prin caracteristicile sale, oferă în primul rând imaginea unei cetăți de refugiu și apărare, utilizată cu precădere în momente critice care au impus construirea lucrărilor de apărare în două etape. Lipsa unor complexe de tipul locuințelor de suprafață sau a bordeielor poate fi pusă nu numai pe seama distrugerilor mai vechi și mai noi, ori a săpăturilor reduse ca suprafață întreprinse, ci mai degrabă prin caracterul puțin intens a locuirii de aici, cetatea fiind utilizată, după cum am precizat, în primul rând ca loc de apărare și refugiu. Această particularitate iese mai mult în evidență dacă ținem seama de existența unor așezări deschise ce gravitau în jurul fortificației. O primă locuire se afla în continuarea cetății, la N-NV, pe dealul Nemțoaica, unde prin cercetări de suprafață au fost găsite fragmente ceramice Cozia. Altă așezare se afla pe coastele de vest ale dealului Burduganul în punctul Ciobănești, vizavi de latura de E-NE a „Cetățuii”⁷. Locuitorii acestor două așezări deschise au utilizat inițial locul de pe „Cetățuia”, întărit în mod natural și ulterior artificial cu șanțuri de apărare, valuri și palisade, pe latura de S-SV, iar în a doua etapă au procedat la fortificarea completă a platoului.

*

Inventarul arheologic al stațiunii este alcătuit în principal din ceramică, în totalitate fragmentară, unelte și podoabe.

Ceramica, nu foarte numeroasă cantitativ, din punct de vedere al calității se împarte în: vase din pastă grosieră, semifină și fină.

⁷ V. Chirica, M. Tanaschi, *op.cit.*, p. 358, LXV. 4. B; LXV. 1. C.

Fragmentele de vase din prima categorie prezintă pereți groși, din pastă poroasă, cu pietricele în compoziție. Culoarea lor este de obicei cărămizie spre cenușiu, uneori cu pete brune sau negre, drept rezultat al unor arderi neuniforme primare ori secundare. Din această categorie se poate recunoaște vasul-borcan cu corpul ușor bombat la mijloc și arcuit spre fund, având drept decor brâul alveolat dispus la câțiva centimetri sub buză și întrerupt de apucători plate prevăzute cu adâncituri în formă de șa. Acestei categorii îi poate fi atribuită o variantă de vas, conic la bază, cu pereții groși, din pastă de calitate mai bună, de culoare brun-cărămiziu, lustruiți pe suprafața exterioară (fig. 9/1; 15/5; 16/1).

Din categoria ceramicii din pastă semifină fac parte cele mai multe dintre fragmentele de vase descoperite la Pocreaca. Pasta lor este în general de calitate mai bună decât a categoriei precedente. Se întâlnesc vase cu pereți din pastă poroasă, cu degresant, dar și piese din pastă omogenă și bine arsă. Culoarea este brun-cărămizie, cărămizie-roșcată, neagră și neagră-cenușie. Acestei categorii îi aparțin și resturile de oale din pastă neagră la exterior și cărămizie în interior. Deși materialul este fragmentat, se pot recunoaște câteva tipuri de bază. Primul este reprezentat de oala mare, bitronconică, cu două variante de culoare din pastă cărămizie și neagră. Primei variante îi aparține un fragment mai mare la care se poate întregi profilul, cu excepția buzei. Jumătatea superioară este scurtă și bombată. Decorul, în majoritate imprimat, este aplicat pe jumătatea superioară, pe diametrul maxim și pe o mică porțiune sub acesta. Ornamentul de bază este alcătuit din banda liniară în zigzag, delimitată în partea inferioară de o linie orizontală. La capătul unghiurilor se observă adâncituri circulare care accentuează efectul plastic al decorului (fig. 9/3; 15/4). La alt fragment, banda orizontală de linii în zigzag este delimitată de șiruri duble sau triple imprimate, umplute cu hașuri scurte și oblice (fig. 9/6; 15/1). Pe umăr apar butoni cilindrici dispuși simetric. Mai rar, se observă practica amplasării de linii triple verticale ce pleacă spre buză de la benzile orizontale de pe diametrul maxim (fig. 10/3; 16/2). La această variantă, de culoare cărămizie, se constată uneori practica umplerii decorului imprimat cu pastă albă (fig. 15/3, 6-7).

Din a doua variantă de vase bitronconice fac parte fragmente de culoare neagră pe ambele fețe sau din pastă neagră la exterior și cărămizie în interior. Vasele prezintă pereți groși, iar calitatea arderii este mai bună. La fragmentele fără decor se observă tehnica lustruirii pereților la exterior (fig. 10/2). În campania anului 1991, în S 1, la mică adâncime, s-au descoperit resturile unui mare vas bitronconic, din pastă neagră la exterior, lustruită și de culoare cărămizie în interior. Judecând după mărimea fragmentelor întregite și grosimea pereților, se poate aprecia că această piesă întreagă va fi avut aproximativ 50 cm înălțime. La puținele fragmente ale acestei variante apare și decorul imprimat în bandă orizontală de linii multiple, unghiulare, având la capete adâncituri rotunde (fig. 15/2). Pasta bine arsă și pereții vaselor groși, cu degresant de pietricele și cioburi sfărâmate, denotă că acestei variante îi aparțin și vasele bitronconice de mari dimensiuni (fig. 10/2). Două fragmente de culoare neagră-cenușie, permit constatarea că acestei variante îi este specific gâtul scurt, arcuit și buza ușor evazată și reliefată (fig. 10/4; 17/4; 12/5). Al doilea tip din categoria ceramicii semifine, bine reprezentat la Pocreaca, este oala globular-piriformă, cu două variante stabilite în funcție de culoarea pastei – cărămizie și neagră. Varianta de culoare cărămizie cuprinde oale cu pereții groși, din pastă poroasă, relativ rău arsă și uneori lustruită la exterior. Câteva fragmente mai mari permit reconstituirea parțială a acestei forme. Astfel, gâtul este scurt și arcuit, terminat cu o buză ușor reliefată iar umărul și partea bombată a vasului își micșorează progresiv diametrul către fund (fig. 11/4). La acest tip se întâlnesc și toarte semicirculare mici, late, decorate cu motiv imprimat (fig. 11/1; 16/6; 9/2; 16/9), de linii orizontale paralele umplute cu mici hașuri oblice sau liniuțe verticale și proeminențe triple (fig. 9/5; 16/7; 12/1-2; 21/9), într-un singur caz întâlnindu-se perforații false (fig. 9/5; 21/7). Decorul este cel obișnuit, din zigzaguri multiple, în bandă orizontală, separate de gât printr-un brâu orizontal de linii triple imprimate. Capetele unghiurilor sau marginile grupelor de unghiuri sunt conturate prin gropițe (fig. 16/4,8). Ceea ce deosebește ornamentul acestui tip de vas de cel al oalei bitronconice este decorul de unghiuri multiple așezate cu vârful în sus ori în jos, dispus în grupe sau șiruri lungi, verticale, sub banda orizontală de zigzaguri. Și la aceasta se observă practica umplerii decorului imprimat cu alb. Un fragment mai bine păstrat, din pastă fină de culoare cenușiu-cărămizie, cu pereții subțiri, prezintă motivul de romburi realizat prin imprimare, aplicat sub banda orizontală de zigzaguri și delimitat vertical de șiruri lungi de unghiuri multiple. La acest fragment se observă conturarea marginilor cu cerculețe realizate cu matrița (fig. 10/9; 16/5). Unui alt fragment, din pastă de bună calitate, i se conservă decorul în bandă orizontală de unghiuri în zigzag sub care se află linii oblice triple delimitate de linii verticale obținute prin imprimare (fig. 14/12; 17/1). În această

variantă se pot include și apucăturile în formă de cornițe ce ar putea să aparțină tipului de oale globular-piriforme, deși nu este exclusă posibilitatea atribuirii lor și vaselor bitronconice (fig. 9/4).

A doua variantă de oale globular-piriforme cuprinde fragmente de vas cu pasta de culoare neagră la exterior și cenușie sau cărămizie în interior, dar se întâlnesc și exemplare cu pereții negri pe ambele fețe. Decorul este același ca al primei variante: banda orizontală de zigzaguri multiple, delimitată de două sau trei brâie orizontale cu decor imprimat (fig. 17/5,7,11). La această variantă se întâlnesc șiruri de unghiuri multiple ce coboară vertical către baza vasului (fig. 17/6). Câteva fragmente poartă sub banda orizontală în zigzag grupe de adâncituri rotunde dispuse în triunghi (fig. 17/2; 18/1). Din această variantă se detașează un fragment de oală cu pasta neagră la exterior și cărămizie în interior, având drept unic ornament alveole circulare mari ce acoperă suprafața vasului (fig. 11/3; 17/8). Notăm de asemenea un rest de vas la care fiecare linie a decorului din cadrul benzii orizontale în zig-zag este delimitată de cerculețe profund adâncite, având în mijloc un punct (fig. 17/10) și un altul de un vas mai mare la care se observă patru benzi de linii triunghiulare, orizontale și paralele umplute cu alb (fig. 14/13; 21/1).

Un alt tip de vas ce aparține categoriei de ceramică semifină este reprezentat de străchini. Descoperite într-un număr relativ mare, deși fragmentare, ele permit stabilirea unor variante în funcție de culoarea pastei și de formă. După prima clasificare dispunem de străchini din pastă neagră-cenușie (fig. 10/5; 18/8), cenușie (fig. 13/4-6; 18/6,8-10; 19/4), cărămizie (fig. 12/3; 18/2) și uneori chiar roșie (fig. 18/4), ceea ce denotă că procesul de coacere nu a fost întotdeauna bine controlat. După formă, străchinile sunt mai greu de clasificat deoarece nu s-au descoperit decât fragmente din jumătatea superioară, într-un singur caz întâlnindu-se doar partea de jos și baza (fig. 13/4; 18/9). Oricum aspectul este cel obișnuit, cu profilul tronconic, bombat în partea superioară și buza ușor arcuită spre interior. După aspectul buzei putem stabili două variante: primei îi aparțin fragmentele cu muchia lățită, ușor înclinată spre interior, decorată cu motive imprimate, lată de 1-1,5 cm și a doua cu buza subțire, verticală sau ușor arcuită spre interior.

Din varianta străchinilor cu muchia buzei lățită se înregistrează un număr relativ mare de piese cu motive imprimate atât pe muchie, cât și la exterior, sub buză (fig. 12/3; 18/2,4,6,8,10; 19/4), și un număr mai mic de exemplare fără decor (fig. 13/2; 18/12). Străchinilor ornamentate le este caracteristic decorul imprimat pe muchia buzei, alcătuit din grupe de linii oblice dispuse opozant, și existența a două proeminențe verticale alăturate care, cu probabilitate, erau amplasate simetric. Sub buză, la exterior, se întâlnește decorul imprimat, compus din linii oblice dispuse opozant, delimitate de una sau de trei șiruri orizontale, adâncite. Alteori decorul este realizat din linii orizontale duble, umplute cu liniuțe oblice imprimate (fig. 19/4); într-un caz apar și cerculețe ștanțate sub banda orizontală a ornamentului imprimat (fig. 12/3; 18/2). La străchinile decorate se păstrează uneori resturi ale materiei albe cu care a fost umplut decorul imprimat (fig. 18/6).

Din cea de a doua variantă întâlnim străchini cu buza oblică și muchia dreaptă fără decor (fig. 13/5), dar și câteva exemplare cu buza ușor arcuită spre interior. Acestei din urmă variante îi este caracteristic motivul de caneluri fațete, aplicate la exterior, sub buză, orizontale sau oblice (fig. 10/5). Un singur exemplar păstrează la exterior o bandă de caneluri scurte și oblice (fig. 14/5) și un altul caneluri verticale amplasate pe diametrul maxim (fig. 14/9), iar câteva piese sunt complet lipsite de ornamentație (fig. 13/6).

Categoriei vaselor ceramice din pastă semifină îi aparțin și ceștile cu toarta supraînălțată, atestate la Pocreaca numai prin fragmente (fig. 13/3; 19/1a-c; 18/11; 19/2; 11/2; 19/3a-b). Deși pereții acestui tip de vas sunt mai subțiri, pasta este în general prost preparată și arsă, doar un singur fragment păstrând urme de lustruire. O piesă din care a rămas toarta și o mică porțiune din jumătatea inferioară a pereților permite întregirea aproximativă a acestui tip de vas. Astfel, partea inferioară este tronconică, iar jumătatea superioară, până la buză, verticală. Toarta, în formă de panglică supraînălțată, prezintă un buton cilindric cu capătul lățit, plasat oblic în afară, pe partea sa cea mai înaltă. Decorul, atât cât s-a păstrat, este alcătuit din linii incizate, oblice sau orizontale, aplicate pe fața interioară a torții (fig. 13/3; 19/1a-c). Pe un fragment s-a observat asocierea de cerculețe imprimate în grupe de câte trei, amplasate în golul format de liniile incizate dispuse în unghi (fig. 18/7), iar un altul conservă decorul umplut cu alb (fig. 11/2; 19/3a-b). O bucată de ceașcă, din pastă fină, reprezentând o porțiune din jumătatea inferioară, cu umbo pe fund și decor unghiular incizat, ar putea fi atribuită ipotetic acestui tip de ceașcă (fig. 10/7; 18/5).

Un tip ceramic reprezentat de puține fragmente și fără analogii este ilustrat de cănițe cu pereții groși, din pastă poroasă de culoare cărămizie și prin aceste particularități ar putea fi atribuit mai degrabă celei de a doua categorii ceramice. Un rest mai mare sugerează forma inițială aproximativ cilindrică, scurtă și ușor bombată la mijloc. Toarta lată, lenticulară în secțiune, este decorată în întregime la exterior cu linii oblice paralele (fig. 10/1; 20/10) sau cu motiv de romburi imprimate (fig. 20/8).

În ultima categorie de vase, ce aparține ceramicii fine, se includ ceștile mici, care cu probabilitate au fost utilizate ca pahare. Acestui gen de vase îi este caracteristică pasta omogenă, bine și uniform arsă, fără impurități. Pereții ceștilor sunt subțiri, iar decorul este realizat cu multă acuratețe. Din păcate, materialul este foarte fragmentar, din care motiv nu putem întregi complet nici măcar un singur profil. Culoarea pastei este neagră, neagră-cenușie, cenușie sau cu diferite nuanțe de cărămiziu. Deși, așa cum arătam anterior, ceștile sunt foarte fragmentate, se pot stabili două tipuri:

Primul reproduce miniatural oala globular-piriformă, cu gâtul scurt, arcuit și buza răsfrântă în afară. Decorul constă din două sau trei șiruri orizontale de liniuțe oblice imprimate ce separă gâtul de corpul vasului. Pe diametrul maxim, sub decorul imprimat, apare banda orizontală de unghiuri imprimate sau adâncite umplute cu hașuri oblice marcate la capete de cerculețe imprimate sau numai banda de linii imprimate. Uneori suprafețele pereților sunt lustruite, iar decorul umplut cu alb (fig. 10/6; 20/5; 12/6; 20/1-2,7; 21/8).

Al doilea tip de ceșcuță reproduce în miniatură vasul bitronconic, cu jumătatea inferioară bombată, și cea superioară cu o curbură puțin pronunțată. Caracteristic acestui tip este banda lată în relief ce apare pe diametrul maxim și care separă cele două jumătăți ale vasului. Decorul imprimat, adâncit și incizat este alcătuit în principal din una sau mai multe benzi orizontale de linii multiple dispuse în zigzag. Pentru banda lată, în relief, de pe diametrul maxim este preferat decorul de liniuțe oblice aranjat în grupe dispuse opozant. În mai multe cazuri sunt asociate motive secundare alcătuite din una sau mai multe gropițe obținute prin imprimare. Un singur exemplar prezintă motivul secundar de cerculețe umplute cu cruciulițe (fig. 19/8) și un altul o proeminență orizontală alungită (fig. 20/3), iar un fragment de toartă este prevăzut cu buton (fig. 14/2). Și la această variantă se observă practica umplerii decorului cu alb (fig. 13/1; 17/3; 18/3; 19/5-8; 20/3-4).

În încheierea prezentării materialului ceramic descoperit la Pocreaca, enumerăm câteva fragmente ce nu permit încadrarea lor într-un anumit tip de vas, cum ar fi:

Un ciob din pastă cărămizie, de calitate medie, cu decor în bandă de linii orizontale adâncite (fig. 14/10; 20/6) asociate cu triunghiuri hașurate orizontal; două fragmente apărute la baza umpluturii șanțului de apărare nr. 3, la 1,20 m adâncime, ce ar putea aparține unor străchini cu buza puternic arcuită la exterior. Pasta acestora este de culoare cenușie, iar motivul ornamental constă din caneluri oblice aplicate pe partea interioară a buzei (fig. 9/7; 20/9).

Un singur fragment de mici dimensiuni, de la un tip de vas a cărui formă nu o putem întregi, prezintă un decor incizat realizat cu un obiect ascuțit, compus din linii paralele umplute cu liniuțe oblice alăturate unui ornament de romburi hașurate (fig. 14/7; 21/4); ca element secundar se observă pe banda de linii orizontale un cerculeț obținut prin imprimare.

Un alt fragment reprezintă un rest de toartă în formă de L; la exterior, la îmbinarea celor două brațe, piesa este spartă, ceea ce ar indica existența unei creste sau a unui buton cilindric, întâlnit de obicei la ceștile cu toartă supraînălțată. La exterior, fragmentul este decorat cu motive imprimate în formă de linii oblice paralele, umplute cu liniuțe asociate uneori cu cerculețe imprimate (fig. 12/4; 21/3a-c).

Ultimul obiect ceramic aparține unei strecurători fragmentare de formă circulară, cu diametrul de aproximativ 15 cm și înălțimea buzei de 4 cm (fig. 10/8; 21/6).

O altă categorie de obiecte, mai slab reprezentată, este alcătuită din unelte și podoabe, dintre care consemnăm în primul rând trei ștanțe (matrițe) de imprimat din lut ars, de culoare cărămiziu-cenușie care, la Pocreaca, au fost atestate prin două tipuri. Primul, de forma literei T, are partea activă arcuită la exterior, pe muchie prezentând liniuțe paralele, în relief, amplasate pieziș, cu lungimea totală pe arc de 5,4 cm. Cu această unealtă se executa decorul în bandă orizontală de zigzaguri. Mânerul, intact, prezintă la capătul rotunjit o adâncitură circulară cu care se imprimau cerculețe (fig. 14/4; 21/2). Alte două piese, de forma literei L, prezintă pe partea activă aceleași liniuțe oblice, paralele și în relief. Întrucât ambele matrițe au suferit deteriorări la capătul mânerului, nu putem ști dacă și acestea serveau, ca și piesa precedentă, la imprimarea cerculețelor (fig. 14/6,8; 16/3; 17/9).

Dintre cele două piese în formă de L, una singură are partea activă intactă, având lungimea pe arc de 4,3 cm (fig. 14/6; 17/9). Este limpede, dat fiind varietatea de formă și mărime a acestor matrițe, că meșterul olar din vechime putea obține motive diferite, în funcție de aspectul, mărimea și destinația vasului.

Din categoria uneltelor enumerăm trei fusaiole întregi bitronconice, din pastă cărămizie, cu pete cenușii (fig. 14/11) și o cute din gresie de mici dimensiuni prevăzută cu perforație de atârnat (lungimea 4,8 cm, lățimea maximă 1,1 cm). Dimensiunea mică a acestei piese lasă loc ipotezei potrivit căreia aceasta ar fi putut fi întrebuințată și ca pandativ (14/14; 20/11).

Podoabele sunt foarte slab reprezentate la Pocreaca, în arătură apărând ocazional un fragment de brățară de bronz, circulară în secțiune, deformată și fără ornamentație (fig. 14/1; 21/10). La sud-vest de șanțul 1, în casetă, la 50 cm adâncime, a apărut un fragment de fibulă de fier, din care se păstrează doar acul (lungimea 8,3 cm), având la capătul opus celui ascuțit, un decor de trei nodozități, realizat prin ciocănire odată cu fibula (fig. 14/3; 21/5). Amplasarea nodozităților excentric, lângă fragmentul pe care l-am considerat resort, ar putea permite ipoteza potrivit căreia această piesă ar fi un ac cu capul răsucit în buclă.

*

Tipul de vas cu brâu alveolat și apucători, din pastă grosieră (fig. 9/1; 15/5; 16/1), cunoaște o largă răspândire în culturile de la sfârșitul epocii bronzului fiind atestat apoi în prima și chiar în cea de a doua epocă a fierului. Ca atare el nu servește pentru stabilirea cronologiei unor culturi sau faze⁸. În afară de stațiunea de la Pocreaca, această categorie ceramică, ilustrată în primul rând prin tipul de oală-borcan cu brâu alveolat este semnalată în așezarea de la Cozia⁹ și cea de la Stoicani¹⁰, în cetatea de la Babadag, unde se întâlnește în toate cele trei faze¹¹ și în Insula Banului¹². De asemenea este documentată în cadrul grupului Raskopanica-Pșenicevo din Bulgaria¹³. La răsărit de Carpați, ceramica grosieră apare și în stațiunile grupurilor culturale Saharna-Solonceni¹⁴ și Tămăoani¹⁵.

Din categoria ceramicii semifine, vasul bitronconic, întâlnit la Pocreaca în două variante, vedește analogii cu piesele atestate la Cozia numai prin fragmente de buză¹⁶ și la Babadag, unde apare în toate fazele¹⁷, dar decorul și apucătorile sunt diferite. Această formă se regăsește și în Insula Banului dar, ca și în cazul precedent, nu se pot face apropieri în privința motivelor ornamentale. Se poate observa, că la Pocreaca elementul decorativ de bază al vasului bitronconic este banda orizontală, lată, de zig-zaguri, delimitată de șiruri de liniuțe oblice. De asemenea un fragment de la Pocreaca, cu decor de linii orizontale și verticale triple (fig. 10/3; 16/2), din liniuțe oblice imprimate, își găsește analogii în Insula Banului unde este considerat drept strachină¹⁸. Cât privește existența vasului bitronconic, în repertoriul de forme ceramice al complexului cultural cu ceramică imprimată, s-a apreciat că acesta constituie un împrumut din aria culturii cu ceramică canelată, care o precede și cu care în parte este contemporan¹⁹.

⁸ Em. Moscalu, *Ceramica traco-getică*, București, 1983, p. 37-44.

⁹ A. László, în *ArhMold*, VII, 1972, p. 210, 215-216, fig. 5/4, 8-11; 6/4, 7, 8; idem, *Hallstattul timpuriu și mijlociu pe teritoriul Moldovei. Teză de doctorat*, Iași, 1985, p. 92 (în continuare se va cita, Teză de doctorat).

¹⁰ M. Petrescu-Dîmbovița, *Cetățuia de la Stoicani*, în *Materiale*, I, 1953, p. 140-141, fig. 63/1.

¹¹ Seb. Morintz, *Quelques problèmes concernant la période ancienne du hallstatt au Bas-Danube à la lumière des fouilles de Babadag*, în *Dacia*, N.S., VIII, 1964, p. 106, fig. 4/6, 5/5; idem, *Noi date și probleme privind perioadele hallstattiană timpurie și mijlocie în zona istro-pontică (Cercetările de la Babadag)*, în *Thraco-Dacica*, VIII, 1978, 1-2, p. 46, fig. 11/9-10.

¹² Seb. Morintz și P. Roman, *Un nou grup hallsattian timpuriu în sud-vestul României. Insula Banului*, în *SCIV*, 20, 1969, 3, p. 405, fig. 20/1-8.

¹³ M. Čičikova, *Nouvelles données sur la culture thrace de l'époque du hallstatt en Bulgarie du sud*, în *Thracia*, I, 1972, Sofia, p. 89, 94, fig. 19.

¹⁴ O. Levițchi, *Culturi din epoca hallstattului timpuriu și mijlociu*, în *Thraco-Dacica*, XV, 1994, 1-2, p. 181.

¹⁵ A. László, *Grupul Tămăoani. Asupra „orizontului” hallstattian timpuriu cu ceramică incizată din sudul Moldovei*, în *MemAntiq*, XII-XIV (1980-1982), 1986, p. 69.

¹⁶ A. László, în *ArhMold*, VII, 1972, p. 210-211, fig. 5/24-25; 6/2.

¹⁷ Seb. Morintz, în *Dacia*, N. S., VIII, 1964, p. 106, fig. 3; idem, în *Thraco-Dacica*, VIII, 1987, 1-2, p. 46-48, fig. 8.

¹⁸ Seb. Morintz și P. Roman, în *SCIV*, 20, 1969, 3, p. 403, fig. 11/13.

¹⁹ Seb. Morintz, în *Thraco-Dacica*, VIII, 1987, 1-2, p. 48; A. László, în *ArhMold*, VII, 1972, p. 210-211, fig. 11/2, fragment ceramic decorat cu caneluri.

Tipul al treilea, cu două variante stabilite în funcție de culoarea pastei – gălbuie și neagră, ar putea fi împărțit în oale globulare și oale piriforme, dar absența gâtului și buzei ne determină ca deocamdată să alcătuim doar un singur tip. Oala globular-piriformă este documentată la Cozia, unde este atestată mai ales varianta a doua din pastă neagră-cenușie²⁰. Un fragment de mari dimensiuni descoperit la Pocreaca, la care decorul în benzi paralele înconjură parțial vasul (fig. 14/13; 21/1), este identic cu un exemplar din stațiunea de la Cozia²¹. De asemenea, oale globular-piriforme apar la Brad²² și Râmnicelu²³, ambele tipuri de vase aparținând grupului Cozia. Oalele globular-piriforme, cu aspectul și decorul celor întâlnite la Pocreaca, nu își găsesc analogii apropiate la Babadag ori în Insula Banului. În schimb, un fragment de oală de la Pocreaca, (fig. 14/12; 17/1) poate fi apropiat de unul descoperit la Pșenicevo²⁴ și care, eventual, ar fi putut fi transmis prin intermediul culturii Babadag. După cum s-a observat, pentru vasul globular-piriform, analogiile, atât în privința formei, cât și a decorului, sunt puține. Constatăm că în acest tip se includ și fragmente cu particularități ce sunt specifice numai ceramicii de la Pocreaca, cum sunt vasul cu toate semicirculare (fig. 11/1; 16/6; 9/2; 16/9), oala cu proeminente triple (fig. 9/5; 12/1-2; 16/7; 21/7,9) și piesa cu decor de alveole (fig. 11/3; 17/8). Cât privește apucătorile în formă de cornițe pline (fig. 9/4), acestea pot aparține fie tipului de oală globular-piriformă, fie vaselor bitronconice. În afară de stațiunea de la Pocreaca acestea au apărut pe vase în așezarea de la Stoicani²⁵, Babadag²⁶, Insula Banului²⁷ și Pșenicevo²⁸, fiind amplasate pe oale bitronconice sau probabil globular-piriforme.

Străchinile descoperite la Pocreaca aparțin în totalitate tipului cu buza arcuită spre interior, din care am deosebit două variante – cu muchia buzei lățită și cu buza dreaptă având marginea ascuțită sau rotunjită. Primei variante îi este caracteristic decorul imprimat, în care predomină banda orizontală de linii oblice în grupe opozante, și mărginite de unul sau mai multe șiruri de liniuțe oblice. Celei de a doua variante, reprezentate de un mic număr de fragmente, îi este specific decorul de caneluri orizontale sau verticale, dispuse deasupra și dedesubtul diametrului maxim. Dintre fragmentele existente nici unul nu prezintă decorul canelat asociat cu cel imprimat. Străchinile, deși documentate fragmentar la Pocreaca, își găsesc numeroase analogii la Cozia, atât în privința formei, cât și a decorului²⁹, la Brad unde se întâlnesc ornamente imprimate pe muchia buzei³⁰ și în aria culturii Saharna-Soloceni³¹. Străchinile cu buza lățită și decor imprimat lipsesc în mediul cultural Babadag, dar apar în Insula Banului³². Cât privește ornamentul de caneluri orizontale, oblice sau verticale al variantei a doua, acesta a fost împrumutat din repertoriul de motive decorative al complexului cu ceramică canelată care precede și este sincron grupului Cozia. Ceștile cu toarta supraînălțată și buton cilindric, de la Pocreaca, își găsesc analogii la Cozia, unde s-au descoperit numai resturi de la torți³³. Acest tip este atestat și în aria culturii Saharna-Soloceni, la Țareuca și Gura Hulboca, care însă se caracterizează printr-o ornamentație mai bogată³⁴. La Babadag și în aria acestei culturi lipsesc ceștile de acest tip³⁵, dar apar în Insula Banului unde butonul cilindric este mai scurt³⁶. Relativ la umbo-ul atestat la Pocreaca pe un singur fragment (fig. 10/7; 18/5), acesta este în mod obișnuit întâlnit la ceștile ce aparțin complexelor culturale cu ceramică canelată și a fost transmis complexului cultural cu ceramică imprimată. Cât privește ceștile de la Răcățău, cu toartă supraînălțată și proeminențe pe creastă, atribuite grupului Cozia³⁷, acestea prezintă similitudini cu exemplarele descoperite la Babadag din faza a doua³⁸.

²⁰ A. László, în *ArhMold*, VII, 1972, p. 217, fig. 9/2-4; idem, în *Teză de doctorat*, p. 93-94, fig. 90-91.

²¹ A. László, în *ArhMold*, VII, 1972, p. 217, fig. 9/6.

²² Al. Vulpe, *Zur mittleren Hallstattzeit in Rumänien (Die Basarabi-Kultur)*, în *Dacia*, N.S., IX, 1965, p. 116, fig. 7/8.

²³ N. Harjușche și Fl. Anastasiu, *Catalogul selectiv al colecției de arheologie a Muzeului Brăila*, Brăila, 1976, p. 186-187, nr. 381; N. Harjușche, *Stadiul de cunoaștere a hallstattului în zona Brăilei*, în *Mousaios*, 1981, p. 6-7, fig. 5.

²⁴ M. Čičikova, în *Thracia*, I, 1972, p. 89, fig. 10, stânga jos.

²⁵ M. Petrescu-Dîmbovița, în *Materiale*, I, 1953, p. 139, fig. 62/13.

²⁶ Seb. Morintz, în *Thracico-Dacica*, VIII, 1987, 1-2, p. 48.

²⁷ Seb. Morintz și P. Roman, în *SCIV*, 20, 1969, 3, p. 403, fig. 10/17; 16/3,11; 17/18.

²⁸ M. Čičikova, *op.cit.*, p. 93, fig. 18.

²⁹ A. László, în *ArhMold*, VII, 1972, p. 212,214, fig. 7/8; 9/3; 10/1-4; 11/5-6.

³⁰ Al. Vulpe, în *Dacia*, N. S., IX, 1965, p. 116, fig. 7/9,11.

³¹ O. Levițchi, *Culturi din epoca hallstattului timpuriu și mijlociu*, în *Thracico-Dacica*, XV, 1-2, 1994, p. 181.

³² Seb. Morintz și P. Roman, *op.cit.*, p. 402, fig. 9/2-3; p. 404, fig. 10/14; p. 410, fig. 16/17.

³³ A. László, în *ArhMold*, VII, 1972, p. 212, fig. 7/1-2; idem, în *Teză de doctorat*, p. 95-96, fig. 100/1-2,4, tip Db.

³⁴ O. Levițchi, *op.cit.*, p. 198, fig. 7/23,27-28.

³⁵ A. László, în *ArhMold*, VII, 1972, p. 216,220.

³⁶ Seb. Morintz și P. Roman, *op.cit.*, p. 404, fig. 9/1.

³⁷ V. Căpitanu, *Noi contribuții la cunoașterea civilizației geto-dacice în bazinul Siretului mijlociu, cetatea dacică de la Răcățău (antica Tamasiava)* în *Carpica*, Omagiu savantului V. Pârvan, XXIII/1, Iași, 1992, p. 138-139, fig. 37-38.

³⁸ Seb. Morintz, în *Dacia*, N. S., VIII, 1964, fig. 6/1; 7/8.

Întrucât nu dispunem de piese asemănătoare cu cele două fragmente de căni (fig. 10/1; 20/10; 20/8), vom trece la analiza ceștilor de mici dimensiuni. Astfel, piesele de la Pocreaca ale primei variante își găsesc analogii la Cozia³⁹, unde apare și motivul de cercuri în care au fost înscrise cruciulițe în relief (fig. 19/8). Decorul de cruciulițe este semnalat și la Brad, dar pe un fragment ceramic de mari dimensiuni, ce aparține cu probabilitate unui vas globular-piriform⁴⁰, și pe un ciob de vas nedeterminabil ca formă, de la Brădicești⁴¹. La Babadag ceștile mici cu decor imprimat și incizat nu sunt prezente, probabil și datorită faptului că materialul din această stațiune nu a fost complet publicat, iar motivul de cerculețe cu cruce înscrisă este absent de pe toate formele de vase. De asemenea ceștile mici nu sunt deloc reprezentate nici în Insula Banului; pe alte tipuri apar însă cruciulițele înscrise în cerc⁴². Oricum, în condițiile înmulțirii unor astfel de descoperiri, acest tip de vas va trebui să fie mai mult luat în considerare pentru stabilirea particularităților grupurilor din cadrul complexului cultural cu ceramică imprimată. În ce privește ceștile mici, la Pocreaca se observă preferința utilizării cu precădere a decorului adâncit sau incizat prin care este redat motivul în bandă orizontală de linii în zig-zag (fig. 10/6; 20/5; 13/1; 19/5; 18/3; 19/7-8; 20/7) cel de grupe de liniuțe oblice dispuse opozant (fig. 13/1; 19/5; 17/3; 19/6-8; 20/4) sau banda orizontală de triunghiuri cu vârful în sus (fig. 12/6; 20/1-2). Întrucât ceșcuțele pe care s-a aplicat decorul erau de mici dimensiuni, tehnica de preferință pentru realizarea ornamentelor era incizia, mai rar asociață cu motivele obținute cu ștanța, care impun suprafețe mai mari (fig. 12/6; 20/1-2).

Din categoria fragmentelor ceramice, care provin de la vase a căror formă nu o putem reconstitui, atrage atenția o piesă cu decor adâncit alcătuit din banda de triunghiuri hașurate orizontal, delimitate către vârf de linii adâncite multiple (fig. 14/10; 20/6). Deoarece nu putem reconstitui forma vasului, decorul acestui fragment poate fi citit și invers. Motivul în bandă orizontală de triunghiuri, amplasate cu vârful în sus ori în jos este comun pentru numeroase culturi ale epocii bronzului, cum ar fi: Vatina⁴³, Žuto Brdo-Gârla Mare⁴⁴, Tei⁴⁵, Verbicioara⁴⁶, Monteoru⁴⁷, Costișa⁴⁸, Coslogeni⁴⁹, Noua⁵⁰, Sihleanu⁵¹. În prima epocă a fierului motivul de triunghiuri hașurate este documentat la Cozia⁵², în ceramica culturii Babadag, din stațiunea eponimă⁵³, la Ghindărești⁵⁴, Topalu⁵⁵, Enisala⁵⁶, Rasova⁵⁷, Niculițel⁵⁸, Brăilița⁵⁹, Siliștea-Nazâr⁶⁰ și în așezarea grupului Tămăoani de la Vânători⁶¹. Ornamentul de triunghiuri apare și în Insula Banului⁶², și pe vasele din aria culturii Pșenicevo⁶³. Acest motiv specific etapelor finale ale culturii Monteoru din nord-estul Munteniei și al aspectului

³⁹ A. László, în *Teză de doctorat*, p. 95, fig. 98/2.

⁴⁰ Al. Vulpe, *op.cit.*, p. 116, fig. 7/8.

⁴¹ C. Iconomu, *Unele rezultate și probleme privind evoluția triburilor tracice din prima epocă a fierului în conformitate cu cercetările arheologice din județul Iași*, în vol. *Colocviul internațional „Prima epocă a fierului la Gurile Dunării și în zonele circumponice”*, Tulcea, 1993 (sub tipar).

⁴² Seb. Morintz și P. Roman, *op.cit.*, fig. 10/1,11; 15/13.

⁴³ Seb. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii. I. Epoca bronzului în spațiul carpato-balcanic*, București, 1978, p. 21, fig. 5/1,6,7.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 34, fig. 16/7.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 49, fig. 27/5; p. 50, fig. 28/10; p. 73, fig. 43/2.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 64, fig. 37/1; p. 67, fig. 39/5.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 102, fig. 55/5.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 114, fig. 58/2,5-6,8.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 132, fig. 70/4,10; p. 146, fig. 85/6.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 154, fig. 89/4.

⁵¹ *Ibidem*, p. 90, fig. 90/1,3,7-8.

⁵² A. László, în *ArchMold*, VII, 1972, p. 214, fig. 11/1; B. Hänsel, *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der unteren Donau*, Bonn, 1976, II, pl. 52/13.

⁵³ Seb. Morintz, în *Dacia*, N. S., VIII, 1964, p. 106, fig. 6/2; idem, în *Thraco-Dacica*, VIII, 1978, 1-2, p. 47, fig. 7/2,7; p. 51, fig. 9/9.

⁵⁴ Seb. Morintz și D. Șerbănescu, *Cercetări arheologice la Hirșova și împrejurimi*, în *SCIV*, 25, 1974, 1, p. 53, fig. 12/1.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 64-65, fig. 15/3.

⁵⁶ I. T. Dragomir, *Descoperiri hallstattiene în incinta cetății medievale Enisala*, în *SCIV*, 25, 1974, 1, p. 135, fig. 5/1.

⁵⁷ M. Irîmia, *Cercetările arheologice de la Rasova-Malul Roșu. Raport preliminar (cu privire specială asupra hallstattului în Dobrogea)*, în *Pontica*, VII, 1974, p. 91,95, fig. 8/4; 15/4-5.

⁵⁸ Fl. Topoleanu, G. Jugănar, *Așezarea de tip Babadag de la Niculițel-„Cornet” (Județul Tulcea). Săpăturile de salvare efectuate în 1988*, în *Peuce*, XI, 1995, p. 209, fig. XI/1-2.

⁵⁹ N. A. Harțușe și Fl. Anastasiu, *Brăilița*, 1968, p. 27, fig. 60, rând 2, dreapta.

⁶⁰ N. Harțușe, O. Silivestru, *Considerații asupra cercetărilor din așezarea Babadag de la Siliștea-Nazâr, jud. Brăila*, în *Istros*, VI, 1992, p. 21, 361, pl. XVIII/3.

⁶¹ M. Brudiu, *Contribuții la cunoașterea genezei hallstattului în sud-estul României*, în *SCIV*, 32, 1981, 4, p. 533, fig. 3/2,4; A. László, *Grupul Tămăoani. Asupra „orizontului” hallstattian timpuriu cu ceramică incizată din sudul Moldovei*, în *MemAntiq*, XII-XIV, (1980-1982), 1986, p. 69-70.

⁶² Seb. Morintz și P. Roman, *op.cit.*, p. 401, fig. 8/9, 19; p. 408, fig. 14/9-10; p. 409, fig. 15/10; p. 410, fig. 16/4,9; p. 412, fig. 17/3.

⁶³ B. Hänsel, *op.cit.*, II, pl. 25/2.

Sihleanu a fost transmis, după unele opinii, culturii Babadag⁶⁴, dar trebuie avute în vedere și culturile Noua și Coslogeni de la care, eventual, a fost împrumutat⁶⁵. De asemenea, cultura Insula Banului, care a contribuit genetic la formarea culturii Cozia, prezintă în mod obișnuit decorul de triunghiuri hașurate preluat de la grupul cultural Gornea-Kalakača⁶⁶. Avându-se în vedere caracterul fragmentar atât al vaselor, cât și a decorului de triunghiuri hașurate, atestate la Cozia și Pocreaca, este imposibil de stabilit, în stadiul actual al cercetărilor, care ar putea fi originea și căile de transmitere ale acestui ornament către grupul Cozia⁶⁷. Este de asemenea probabil, datorită descoperirii unui fragment ceramic identic cu cel de la Pocreaca, în aria culturii Corlăteni-Chișinău, ca acest decor să fi fost împrumutat din ornamentica vaselor acestei din urmă culturi⁶⁸. Un fragment ceramic, cu caracter de unicat prin tehnica de realizare a decorului incizat obținut cu un obiect tăios (fig. 14/7; 21/4), prezintă analogii cu o piesă decorată printr-un procedeu similar din așezarea Babadag II de la Siliștea-Nazâr⁶⁹. Cât privește restul de toartă în formă de L, pentru care nu dispunem de analogii, putem observa preferința, atât la Babadag⁷⁰, cât și în Insula Banului⁷¹, pentru toate de vas bogat ornamentate cu decor imprimat, această particularitate fiind singurul element prin care putem stabili legături cu fragmentul de la Pocreaca.

În afară de ceramica descoperită la Pocreaca, în punctul „Cetățuia”, mai sunt cunoscute prin cercetări de suprafață, efectuate în anii '50, pe dealul Burduganul, un număr de 8 fragmente care au fost publicate⁷². Acestea aparțin în majoritate unor străchini și vase cu decor imprimat în care predomină banda orizontală în zigzag. Un fragment ceramic este deosebit, în sensul că ornamentul imprimat de S-uri dispuse orizontal reprezintă singurul decor de acest fel întâlnit în aria culturii Cozia⁷³. Motivul de bandă S-uri apare în așezarea de la Stoicani⁷⁴, în stațiunea de tip Tămăoani de la Vânători⁷⁵, în aria culturii Saharna-Solonceni⁷⁶ și Babadag, în stațiunea eponimă, unde este rar întâlnit⁷⁷, la Topalu⁷⁸, Niculițel⁷⁹, Pșenicevo⁸⁰ și Raskopanica⁸¹. În Insula Banului motivul de șiruri de S-uri este larg răspândit, fiind considerat a fi rezultatul conservării unor tradiții ale culturii Zuto-Brdo-Gârla Mare⁸². Acest ornament este semnalat și în Transilvania, pe fragmente ceramice cu decor imprimat, la Brașov-Pățitel⁸³ și Tilișca⁸⁴. În general, deși se consideră că motivul de S este specific culturii Insula Banului și mai rar întâlnit la Babadag⁸⁵, el apare, așa cum am arătat mai sus, și în aria culturilor Cozia, Saharna-Solonceni și Pșenicevo. Prezența lui mai rară documentează pătrunderea, ca și a altor elemente, a unor motive decorative din cultura Insula Banului în grupurile estice ale complexului cultural cu ceramică imprimată.

În afara pieselor de ceramică, la Pocreaca sunt semnalate și unelte, dintre care cele mai reprezentative sunt matrițele de lut ars cu care se imprima decorul pe pereții vaselor. Tot la Pocreaca, două piese prezintă forma literei literei L, iar una apare ca un T. Partea activă era alcătuită atât din muchia curbată, în care au fost crestate liniuțe oblice, cât și din capătul mânerului prevăzut cu adâncituri rotunde sau cerculețe. În cadrul

⁶⁴ N. Harjuțu, *Un nou aspect cultural de la sfârșitul epocii bronzului la Dunărea de Jos*, în *Pontica*, V, 1972, p. 72-73, fig. 1/11-12; 2/4,6-8; 8/1; 9/1-2,4; 10/1,3,5 Sihleanu; fig. 3/a-b Râmniclu; Seb. Morintz, în *Thraco-Dacica*, VIII, 1987, 1-2, p. 54.

⁶⁵ Seb. Morintz, *Cîteva considerații cu privire la complexul cultural Sabatinovka-Coslogeni-Noua*, în *Peuce*, VI, 1977, p. 28.

⁶⁶ M. Gumă, *Civilizația primei epoci a fierului în sud-vestul României*, București, 1993, p. 206.

⁶⁷ M. Brudiu, *Cercetări arheologice de la Vinători (Jud. Galați)*, în *Materiale și cercetări arheologice*, Brașov, 1981, XV, București, 1983, p. 412.

⁶⁸ V. L. Lăpușnean, I. T. Niculiță, M. A. Romanovskaja, *Pamjatniki rannego železnogo veka*, Chișinău, 1974, fig. 2/3, p. 20, Bălăbănești.

⁶⁹ N. Harjuțu, O. Silivestru, în *Istros*, VI, 1992, p. 21, pl. X/6; XVI/1.

⁷⁰ Seb. Morintz, în *Thraco-Dacica*, VIII, 1987, 1-2, p. 53, fig. 10/5.

⁷¹ Seb. Morintz și P. Roman, *op.cit.*, p. 402,404, fig. 9/1; p. 406, fig. 12/8.

⁷² I. Nestor și colab., în *SCIV*, III, 1952, p. 45 și fig. 5/5-12, p. 31.

⁷³ *Ibidem*, p. 31, fig. 5/5.

⁷⁴ M. Petrescu-Dîmbovița, în *Materiale*, I, 1953, p. 140, fig. 62/5.

⁷⁵ M. Brudiu, în *SCIV*, 32, 1981, 4, p. 533.

⁷⁶ O. Levițchi, în *Thraco-Dacica*, XV, 1994, 1-2, p. 181.

⁷⁷ Seb. Morintz și P. Roman, *op.cit.*, p. 419.

⁷⁸ Seb. Morintz și D. Șerbănescu, în *SCIV*, 25, 1974, 1, p. 64-65, fig. 15/3.

⁷⁹ Fl. Topoleanu, G. Jugănar, în *Peuce*, XI, 1995, p. 209, fig. 14/7.

⁸⁰ M. Čičikova, în *Thracia*, I, 1972, p. 89, fig. 9.

⁸¹ Seb. Morintz și P. Roman, *op.cit.*, p. 419.

⁸² *Ibidem*, p. 418-419.

⁸³ Al. Alexandrescu, în *Materiale*, 9, 1970, p. 161, fig. 5/3-4.

⁸⁴ N. Lupu, Tilișca. *Așezările arheologice de pe Cătănaș*, București, 1989, p. 58, pl. 28/18 și p. 96-97.

⁸⁵ Seb. Morintz și P. Roman, *op.cit.*, p. 419; Seb. Morintz, *Din nou despre hallstattul din sud-estul României*, în *Thraco-Dacica*, XI, 1990, 1-2, p. 103.

complexului cultural cu ceramică imprimată, descoperirile de ștanțe din lut sau os, în formă de T, L, semilună ori spatulă cunosc o largă răspândire. Astfel, în cadrul grupului cultural Cozia, în afară de piesele de la Pocreaca, matrițe au fost atestate în stațiunea eponimă în două exemplare⁸⁶ și la Brad, una singură⁸⁷. Culturii Saharna-Solonceni îi aparțin descoperirile de la Saharna, Mateuți, Alcedar, Tahnăuți⁸⁸, iar în aria culturii Babadag au fost găsite mai multe matrițe, în stațiunea eponimă⁸⁹, precum și la Niculițel și Garvăn-, „Mlăjitul Florilor”⁹⁰. În sudul Moldovei sunt atestate la Cavadinești⁹¹ și Ijdileni⁹². O altă matriță este documentată în Insula Banului⁹³ și în Bulgaria, la Sava Concevo și Sava⁹⁴, în aria culturii Pženicevo⁹⁵. Deși forma acestor instrumente variază, părțile active ale ștanțelor sunt destul de stereotipe, ele fiind alcătuite din liniuțe oblice în relief și cerculețe, variația de decor fiind obținută prin modul de utilizare a acestora.

Din categoria obiectelor de podoabă, la Pocreaca se înregistrează și un fragment, probabil, de fibulă din fier care, datorită caracterului ei de unicat și stării proaste de conservare, nu poate fi reconstituită⁹⁶. Ceea ce este neobișnuit la acest tip este prezența nodozităților de metal pe ac. și nu pe arc, așa cum apar în mod obișnuit la fibulele egeice. Pe lângă aceasta, nodozitățile sunt plasate excentric, către resort, avându-se probabil în vedere că așezarea lor la mijlocul acului ar fi făcut dificilă utilizarea fibulci. Din cauza stării fragmentare, această piesă poate fi doar în mare atribuită fibulelor egeice, încadrate de E. Sapouna-Sakellarakis în tipul III (fibeln mit Kugelgliedern im Bügel), din a doua jumătate a secolului al IX-lea î.e.n. până în prima jumătate a secolului al VIII-lea⁹⁷, și de T. Bader în tipul „einschleifige bogensibeln mit bügelkugeln”, care, după opiniile a diferiți autori, se datează larg în secolele XI-VIII î.e.n. și mai strâns în secolele X-IX î.e.n.⁹⁸. În aria culturii Cozia, fibula cu o singură nodozitate pe arc, din bronz, apare la Brad (două exemplare)⁹⁹, datată în secolele X-IX î.e.n. Fibula fragmentară de la Pocreaca este singura piesă de acest fel de fier din aria grupului Cozia, alte două, de tip *passementerie*, de la Rafaila și Bârlad, fiind de bronz¹⁰⁰. În afară de această piesă fragmentară, la Pocreaca nu apare nici un alt obiect de fier sau resturi de zgură de fier și, ca atare, nu putem ști dacă aceasta a fost produsă aici sau a fost adusă din altă parte. Fibule de fier de alt tip, din sârmă cu două spirale, mai vechi, apar în necropola de tip Saharna I de la Țiglău, în Republica Moldova¹⁰¹, și în necropola de la Stoicani, dintr-o etapă mai târzie ce corespunde cu faza a treia a culturii Babadag, unde au fost semnalate mai multe fragmente de tip Glasinae¹⁰². Din descoperirile existente până în prezent, fibulele de fier de pe teritoriul României nu sunt mai timpurii de Ha B¹⁰³, ceea ce este confirmat și de prezența fragmentului de la Pocreaca. De asemenea, putem

⁸⁶ A. László, *Cu privire la tehnica de ornamentare a ceramicii hallstattiene de tip Babadag*, în *MemAntiq*, I, 1969, p. 319-325; idem, *Un instrument de lut ars pentru ornamentarea ceramicii hallstattiene*, în *Aluta*, I, 1970, Sf. Gheorghe, p. 99-102; idem, în *Rezumatul tezei de doctorat*, p. 13-15, 22; B. Hänsel, *op.cit.*, I, p. 134-135; II, pl. 43/5,7.

⁸⁷ V. Ursachi, *Zargidava. Cetatea dacică de la Brad*, București, 1995, p. 22, fig. 219/1.

⁸⁸ O. Levițchi, în *Thraco-Dacica*, XV, 1994, 1-2, p. 182, fig. 7/9-12.

⁸⁹ Seb. Morintz, în *Thraco-Dacica*, VIII, 1987, 1-2, p. 63, fig. 11/2.

⁹⁰ Fl. Topolcanu, G. Jugănar, în *Peuce*, XI, 1995, p. 206, fig. XV/3.

⁹¹ I. T. Dragomir, *Săpăturile arheologice de la Cavadinești*, în *Materiale*, VII, 1961, p. 152, fig. 2/3.

⁹² M. Brudiu, *Cercetări privind hallstattul din sud-estul Moldovei*, în *SCIVA*, 42, 1991, 3-4, p. 226-227, fig. 4/6.

⁹³ Seb. Morintz și P. Roman, *op.cit.*, p. 411, fig. 7/10.

⁹⁴ G. Tončeva, *Chronologie du Hallstatt ancien dans la Bulgarie de nord-est*, Sofia, 1980, p. 71-73. Matrițele de aici sunt mai târzii, din secolele VIII-VII î.e.n.; B. Hänsel, *op.cit.*, II, pl. 43/4.

⁹⁵ A. M. Gotzev, *Decoration of Early Age Pottery from South-East Bulgaria*, în *The Early Hallstatt Period (1200-700 B.C.) in South-Eastern Europe*, Alba Iulia, 1994, p. 100.

⁹⁶ Pentru producerea fibulelor de fier, vezi și la A. Stoian, *Probleme de tehnologie a metalurgiei fierului în hallstattul românesc*, în *SCIVA*, 44, 1993, 4, p. 356.

⁹⁷ E. Sapouna-Sakellarakis, *Die Fibeln der griechischen Inseln*, PBF, XIV, 4, München, 1978, p. 54, pl. 9-18.

⁹⁸ T. Bader, *Die Fibeln in Rumänien*, PBF, XIV, 6, München, 1983, p. 101-102.

⁹⁹ Al. Vulpe, în *Dacia*, N. S., IX, 1965, p. 119, fig. 8; B. Hänsel, *op.cit.*, I, p. 139; V. Ursachi, *Zargidava*, p. 22, pl. 219/3.

¹⁰⁰ A. László, *Începuturile epocii fierului la est de Carpați*, București, 1994, p. 149.

¹⁰¹ O. Levițchi, *op.cit.*, p. 182, fig. 7/15-16.

¹⁰² M. Petrescu-Dîmbovița, *Cimitirul hallstattiian de la Stoicani*, în *Materiale*, I, 1953, p. 192-193, fig. 12/10; A. László, *Începuturile metalurgiei fierului pe teritoriul României*, în *SCIVA*, 26, 1975, I, p. 21; B. Hänsel, *op.cit.*, p. 140-144, pl. 50/6; T. Bader, *op.cit.*, p. 78-79, nr. 163-165, pl. 26/163-165; E. Ciocca, I. Chicideanu, *Observații asupra necropolei hallstattiene de la Stoicani*, în *SCIVA*, 35, 1984, 4, p. 331-344; N. Boroffka, *Die Verwendung von Eisen in Rumänien von den Anfängen bis in das 8. Jahrhundert v. Chr.*, în *Symposium Europe in the 1st Millenium B. C.*, New York, Berlin, p. 11-12, pl. 7/11,13,16.

¹⁰³ A. László, în *SCIV*, 26, 1975, I, p. 26.

remarca că, în aria culturii Cozia, obiectele de fier sunt puțin numeroase, până în prezent fiind cunoscute doar două topoare plate cu aripioare, la Bârlad, și unul, care doar cu probabilitate poate fi atribuit acestei culturi, la Pleșa¹⁰⁴.

Din analiza materialului ceramic descoperit la Pocreaca s-a putut observa existența elementelor culturale de tip Insula Banului și Babadag care, după cum s-a demonstrat anterior, au contribuit genetic la formarea grupului Cozia¹⁰⁵. Astfel, în privința tipurilor și formelor de vase, se constată că oala bitronconică reprezintă un element de tip Babadag, iar străchinile cu decor imprimat, ceștile cu toarta supraînălțată și buton și ceștile mici au fost transmise de către grupul Insula Banului. Oala globular-piriformă apare în aria culturii Pșenicevo dar nu trebuie exclusă prezența ei și la Babadag. Cât privește motivele ornamentale, un fragment de oală piriformă își găsește analogii la Pșenicevo; străchinile, prin decor și practica ornamentării muchiei lățite, se apropie de exemplarele din Insula Banului. Cruciulițele imprimate, atestate la Pocreaca pe cești, apar și în Insula Banului, dar pe alte categorii de vase. Motivul de S, atestat pe un singur fragment de la Pocreaca-Dealul Burduganul, rar întâlnit în aria culturii Babadag, este semnalat în faza a doua a grupului Tămăoani, la Vânători, în cultura Pșenicevo-Raskopanica, și foarte des în Insula Banului. Motivul în bandă orizontală de triunghiuri hașurate este atipic, în sensul că se înregistrează în culturile din epoca bronzului și în grupurile Babadag, Tămăoani, Pșenicevo și Insula Banului.

Atât din analiza formelor ceramice, cât și a decorurilor, rezultă preeminența elementelor de tip Insula Banului care au avut un rol esențial în formarea grupului Cozia. Nu trebuie lăsate la o parte aspectele originale ale acestui grup, dintre care cel mai tipic element îl constituie decorul în bandă orizontală de linii în zigzag, care individualizează din acest punct de vedere cultura Cozia față de celelalte culturi ale complexului cu ceramică imprimată. După cum s-a demonstrat anterior, elementul predominant care a contribuit la formarea culturii Cozia este grupul Insula Banului răspândit în zona Porților de Fier și în Oltenia, după cum o dovedesc descoperirile din stațiunea eponimă și de la Ostrovul Corbului, Ostrovul Mare, Dubova (Peștera Ponicova și Cuina Turcului)¹⁰⁶ și Valea Rea¹⁰⁷. Descoperiri de ceramică imprimată există și la est de Olt, în Muntenia, la Meri, București-Cățelu Nou, Dridu, pe valea Mostiștei, la Sultana, Popești-Nucet și Popești-Novaci, Brăilița, Bălteni și Grădiștea Coslogeni, unde sunt atestate toate cele trei faze ale culturii Babadag¹⁰⁸. Numai la Giurgiu decorul imprimat de cercuri unite cu tangente, specific fazei Babadag II, apare asociat cu ceramică de tip Insula Banului¹⁰⁹.

Ceramică hallstattiană, cu decore imprimat, se întâlnește și în Transilvania, în mai multe localități, la Bită, Bogata Ranta, Brașov-Pățicel, Cernatu, Cuci, Hărman, Porumbeii Mari, Sâncrăieni¹¹⁰, Tilișca¹¹¹ și Teleac¹¹².

¹⁰⁴ A. László, în *Rezumatul tezei de doctorat*, 1985, p. 20; pentru căile de pătrundere a fierului pe teritoriul României, cf. V. Vasiliev, I. Al. Aldea, H. Ciugudean, *Civilizația dacică timpurie în aria intracarpatică a României. Contribuții arheologice: Așezarea fortificată de la Teleac*, Cluj-Napoca, 1991, p. 127, cu bibliografia.

¹⁰⁵ Seb. Morintz și P. Roman, în *SCIV*, 20, 1969, 3, p. 419-420; Seb. Morintz, în *Peuce*, II, 1971, p. 23; A. László, în *ArhMold*, VII, 1972, p. 220; B. Hänsel, *op.cit.*, I, p. 138-143; A. László, în *Cercetst*, VII, 1976, p. 70-71; idem, în *Thraco-Dacica*, I, 1976, p. 97-98; Seb. Morintz, *Probleme privind originea tracilor în lumina cercetărilor arheologice*, în *RevIst*, 30, 1977, 8, p. 1483; A. László, *La région extracarpaticque orientale à la fin du millénaire et dans la première moitié de 1er millénaire avant notre ère*, în *Actes du IIe Congrès international de thracologie (Bucarest, 4-10 sept. 1976)*, I, București, 1980, p. 185-186; T. Muscă, *Interpretări arheologice*, în *Apulum*, XVIII, 1980, p. 79; A. László, *Rezumatul tezei de doctorat*, p. 13; Seb. Morintz, în *Thraco-Dacica*, VIII, 1987, 1-2, p. 63,65; idem, în *Symposia thracologica*, 5, 1987, p. 106; A. László, *Hallstatt à l'est des Carpathes*, Liège, 1989, p. 123; VI. Dumitrescu, Al. Vulpe, *Dacia înainte de Dromihete*, București, 1988, p. 83-84.

¹⁰⁶ B. Hänsel, *op.cit.*, p. 153.

¹⁰⁷ M. Nica, *Cîteva date despre cetatea hallstattiană timpurie de la Valea Rea (com. Brădești, jud. Dolj)*, în *Symposia thracologica*, 8, 1990, p. 129-130.

¹⁰⁸ Seb. Morintz, Săpăturile de la Babadag, 1973-1974, 1977-1981, în *Materiale Vaslui*, 1982, București, 1986, p. 62-63; idem, *Probleme privind perioada hallstattiană timpurie în centrul Cîmpiei Române*, în *Symposia thracologica*, 8, 1990, p. 134-135; idem, în *Thraco-Dacica*, VIII, 1987, 1-2, p. 62. M. Neagu, D. Basarab Nanu, *Considerații preliminare asupra așezării eponime de la Grădiștea Coslogeni, județul Călărași*, în *Cultură și civilizație la Dunărea de Jos*, 2, 1986, p. 99-128; M. Neagu, Nanu Basarab, *Considerații asupra tracilor timpurii de la Dunărea de Jos în lumina săpăturilor arheologice de la Grădiștea Coslogeni*, în *Cultură și civilizație la Dunărea de Jos*, 5-7, 1988-1989, p. 13-26.

¹⁰⁹ Seb. Morintz, în *Symposia thracologica*, 8, 1990, p. 134-135.

¹¹⁰ T. Muscă, în *Apulum*, XVIII, 1980, p. 75-77.

¹¹¹ N. Lupu, *op.cit.*, p. 58, pl. 4/2, 7; 28/18.

¹¹² V. Vasiliev, I. Aldea, H. Ciugudean, *op.cit.*, p. 94, 119, fig. 44/15.

Dintre acestea, motive decorative de tip Insula Banului, sunt semnalate numai la Teleac, Braşov-Păticel, Cuci, Porumbenii Mari¹¹³, iar la Tilişca ornamentele de tip Insula Banului apar asociate cu cele Babadag II¹¹⁴. În Moldova, elemente de tip Insula Banului sunt atestate şi în aşezarea grupului Tămăoani de la Vânători¹¹⁵. Descoperirile de tip Insula Banului din Câmpia Munteniei şi din Transilvania, deşi puţine, presupun extinderea manifestărilor acestui grup spre est şi nord-est, explicându-se astfel contribuţia lor la formarea grupului Cozia. Această expansiune din zona sud-vestică a României poate fi considerată drept firească, dat fiind faptul că ea este precedată de elemente ale complexului cultural cu ceramică canelată în Muntenia¹¹⁶ şi în Moldova, unde faza târzie Ticvaniul Mare-Karaburma III a culturii Cruceni-Belegis II a contribuit la formarea culturii Corlăteni-Chişinău.

Tot din sud-vestul României, cu un rol important în procesul de tracizare a spaţiului carpato-dunărean, s-a extins şi cultura Basarabi către Muntenia, Transilvania şi Moldova în Ha mijlociu¹¹⁷. Cât priveşte componenta Babadag II a grupului Cozia, ea a pătruns prin sudul Moldovei, zonă de interferenţe culturale, unde apar asociate elemente Babadag II şi Cozia în aşezarea de la Stoicani, considerată în ultima vreme drept un grup cultural aparte¹¹⁸, şi la Vânători¹¹⁹. De asemenea, elemente Cozia pătrund în aria culturii Babadag, acestea fiind întâlnite la Râmnicelu¹²⁰ şi Babadag¹²¹.

*

Cronologia relativă a grupului cultural Cozia a fost stabilită prin raportarea la faza a doua a culturii Babadag. Dacă prima fază a culturii Babadag se caracterizează prin decor incizat şi a treia prin ornament canelat, fazei a doua îi este specifică realizarea motivelor prin imprimare¹²², această particularitate a decorului permiţând sincronizarea cu grupul Cozia¹²³. La aceasta se adaugă şi faptul că în staţiunea de la Babadag, într-un nivel corespunzător fazei a doua, au apărut câteva fragmente ceramice de tip Cozia¹²⁴. De asemenea, grupul Cozia este sincron cu aşezările de la Stoicani şi Vânători, unde fragmente ceramice şi decoruri Babadag II şi Cozia s-au descoperit asociate¹²⁵. Totodată, prin prezenţa unor elemente de tip Insula Banului, care au contribuit la formarea grupului Cozia, aceste culturi sunt parţial sincrone¹²⁶. Contemporaneitatea parţială dintre cele două culturi este impusă nu numai de existenţa a două faze în staţiunea din Insula Banului¹²⁷, ci şi de faptul că răspândirea elementelor de tip Insula Banului s-a produs gradat, sub raport cronologic, de la vest către est şi nord-est, în Transilvania, Muntenia şi Moldova.

¹¹³ *Ibidem*, p. 94, 119.

¹¹⁴ N. Lupu, *op.cit.*, p. 58.

¹¹⁵ A. László, în *MemAntiq*, XII-XIV (1980-1982), 1986, p. 71; idem, în *Cercetst*, VII, 1976, p. 70-71; idem, în *Thraco-Dacica*, [I], 1976, p. 97.

¹¹⁶ B. Hänsel, *op.cit.*, I, p. 96; Seb. Morintz, în *Symposia thracologica*, 8, 1990, p. 134-135; A. László, *Începuturile epocii fierului la est de Carpaţi*, Bucureşti, 1994, p. 158; V. Leahu, *Tracii carpato-dunăreni în marile migraţii egeene*, în *Cercetări arheologice*, Bucureşti, 1983, p. 195.

¹¹⁷ M. Gumă, *Civilizaţia primei epoci a fierului în sud-vestul României*, Bucureşti, 1993, p. 176; A. László, *op.cit.*, p. 158; T. Muscă, *op.cit.*, p. 79-80.

¹¹⁸ M. Peurescu-Dîmboviţa, în *Materiale*, I, 1953, p. 132-144, fig. 61/3; 62/1-15, p. 125; A. László, *Hallstatt à l'est des Carpates*, Liège, 1989, p. 123; Seb. Morintz, în *Thraco-Dacica*, VIII, 1987, 1-2, p. 62; idem, în *Thraco-Dacica*, XI, 1990, 1-2, p. 103.

¹¹⁹ A. László, în *MemAntiq*, XII-XIV (1980-1982), 1986, p. 71-72.

¹²⁰ N. Harjuce şi Fl. Anastasiu, *op.cit.*, p. 186-187, nr. 381; N. Harjuce, *Stadiul de cunoaştere a hallstattului în zona Brăilei*, în *Mousaios*, 1981, p. 6-7.

¹²¹ Seb. Morintz, în *Thraco-Dacica*, VIII, 1987, 1-2, p. 165.

¹²² Idem, în *Dacia*, N. S., VIII, 1964, p. 117; idem, în *Thraco-Dacica*, VIII, 1987, 1-2, p. 52.

¹²³ A. László, în *ArhMold*, VII, 1972, p. 216-221; idem, *Începutul epocii fierului la est de Carpaţi*, p. 158; B. Hänsel, *op.cit.*, I, p. 143.

¹²⁴ Seb. Morintz, în *Thraco-Dacica*, VIII, 1987, 1-2, p. 52,65.

¹²⁵ B. Hänsel, *op.cit.*, I, p. 141-143; A. László, în *MemAntiq*, XII-XIV (1980-1982), 1986, p. 72.

¹²⁶ Seb. Morintz şi P. Roman, în *SCIV*, 20, 1969, 3, p. 421; B. Hänsel, *op.cit.*, I, p. 134 şi urm.; A. László, în *Cercetst*, VII, 1976, p. 70-71; idem, în *Thraco-Dacica*, [I], 1976, p. 97; idem, în *Rezumatul tezei de doctorat*, 1985, p. 13-15; Seb. Morintz, în *Thraco-Dacica*, VIII, 1987, 1-2, p. 52,54,63; idem, în *Symposia thracologica*, 5, 1987, p. 106.

¹²⁷ Al. Vulpe, în *Revst*, 32, 1979, 12, p. 2388-2389; T. Muscă, în *Apulum*, XVIII, 1980, p. 68; A. László, în *SCIVA*, 26, 1975, I, p. 17-39; M. Gumă, *Civilizaţia primei epoci a fierului în sud-vestul României*, Bucureşti, 1993, p. 207-208; idem, *The End of the Bronze Age and the Beginning of the Early Iron Age in South-Western Romania, Western Serbia and North-Western Bulgaria. A Short Review*, în *Thraco-Dacica*, XVI, 1995, 1-2, p. 114.

Grupul Cozia este contemporan și cu cultura Saharna-Solonceni din Republica Moldova, la formarea căreia a contribuit alături de faza a doua a culturii Babadag¹²⁸. Grupul Cozia succede celei de a doua faze și ultima – Vânători – a grupului cultural Tămăoani-Holercani-Hansca¹²⁹ și este sincron cu culturile Pșenicevo-Rascopanica-Longoza II¹³⁰ și cu descoperirile de ceramică imprimată de tip Insula Banului și Babadag II apărute în Transilvania în complexe de tip Mediaș¹³¹.

În privința raportului cronologic cu cultura Corlăteni-Chișinău, grupul Cozia este contemporan cu faza a doua din Ha B a acesteia, determinând restrângerea ariei ocupate de cultura cu ceramică canelată¹³². Stabilirea acestui sincronism cronologic a fost posibilă prin descoperirea unor materiale de tip Cozia în mediu Corlăteni și Grănicești, la Prăjeni-Nelipești¹³³ și la Trușești¹³⁴. În așezarea de tip Corlăteni-Chișinău de la Lukașevka¹³⁵, materialele considerate eronat a fi de tip Saharna-Solonceni s-au dovedit a aparține culturii Basarabi-Șoldănești¹³⁶ și, ca atare, nu pot fi utilizate pentru stabilirea sincronismelor culturale. De asemenea, fragmente ceramice de tip Cozia, au apărut asociate cu cele de tip Corlăteni-Chișinău în cercetări de suprafață, în Câmpia Moldovei, la Holboca, Lețcani, Proselnici, Răuseni, Râșca, Stâncești, Horpaz (?) și Păușești¹³⁷. Contemporaneitatea parțială dintre complexele culturale cu ceramică canelată și imprimată este confirmată și de descoperirile din Ucraina, unde în așezările de la Neporotovo, Zvanec¹³⁸ și Krivce¹³⁹ de tip Gava-Holihrad și Cernoles a apărut ceramică imprimată de tip Cozia și Babadag II, provenită din mediu Saharna-Solonceni. Întrucât cultura Corlăteni-Chișinău a fost periodizată, după stadiul actual al cercetărilor, în trei faze, grupul Cozia este sincron cu faza evoluată, a doua, a acestei culturi, datată în Ha B, și reprezentată prin descoperirile de la Andrieșeni, Trușești, Corlăteni, nivelul I, și Cotu Morii¹⁴⁰. Cât privește raportul cronologic cu materialele ce aparțin complexului cultural cu ceramică canelată din Transilvania, grupul Cozia poate fi sincronizat, pe baza descoperirilor de vase cu decor imprimat de tip Insula Banului și Babadag II de la Brașov-Pățicel, Teleac, etc. cu orizontul Reci-Mediaș-Lechința de Mureș-Mahala III, parțial cu Mahala IV-Somotor I-Teleac, nivelul II¹⁴¹.

¹²⁸ Seb. Morintz, în *Peuce*, II, 1971, p. 23; idem, în *RevIst*, 30, 1977, 8, p. 1483; idem, în *Thraco-Dacica*, VIII, 1987, 1-2, p. 52, 54, 59, 63, 65; idem, în *Symposia thracologica*, 5, 1987, p. 106; A. László, *Hallstat à l'est des Carpates*, Liège, 1989, p. 123-124; idem, în *Rezumatul tezei de doctorat*, p. 14; O. Levițchi, în *Thraco-Dacica*, XV, 1994, 1-2, p. 178-179; idem, *Cultura hallstattului canelat la răsărit de Carpați*, p. 141-142.

¹²⁹ A. László, în *MemAntiq*, XII-XIV (1980-1982), 1986, p. 72; idem, în *Rezumatul tezei de doctorat*, 1985, p. 12-13; Seb. Morintz, în *Thraco-Dacica*, VIII, 1987, 1-2, p. 56-58; O. Levițchi, în *Thraco-Dacica*, XV, 1994, 1-2, p. 167-169; A. László, *Începutul epocii fierului la est de Carpați*, p. 129, 158.

¹³⁰ P. Detev, *Traces de la civilisation Rascopanitza en Transylvanie*, în *Apulum*, VIII/1, 1968, p. 61-92; Maria Čičikova, *Nouvelles données sur la culture thrace de l'époque du Hallstat en Bulgarie du sud*, în *Thracia*, I, 1972, Sofia, p. 99-100; Seb. Morintz, în *Peuce*, II, 1971, p. 23-24; idem, în *RevIst*, 30, 1977, 8, p. 1482-1483; idem, în *Symposia thracologica*, 5, 1987, p. 106; idem, în *Thraco-Dacica*, VIII, 1987, 1-2, p. 54, 63, 65; A. László, în *Rezumatul tezei de doctorat*, p. 14; idem, *Hallstat à l'est des Carpates*, Liège, 1989, p. 123; idem, *Începuturile epocii fierului la est de Carpați*, București, 1994, p. 158; Em. Moscalu, în *Hierasus*, VI, 1986, p. 301.

¹³¹ A. László, în *ArhMold*, VII, 1972, p. 221; T. Muscă, în *Apulum*, XVIII, 1980, p. 75-79; Seb. Morintz, în *Thraco-Dacica*, VIII, 1987, 1-2, p. 52; N. Lupu, *op.cit.*, pl. 4/2,7; 28/18, p. 58, 96-97; V. Vasiliev, I. Al. Aldea, H. Ciugudean, *op.cit.*, fig. 44/15, p. 94, 119.

¹³² A. László, în *CertIst*, VII, 1976, p. 71; idem, în *AȘUI*, Iași, III, t. XXXII, 1986, p. 9; idem *Hallstat à l'est des Carpates*,

Liège, 1989, p. 122; idem, *Începuturile epocii fierului la est de Carpați*, București, 1994, p. 128-130, 158-159.

¹³³ P. Șadurschi, N. Ursulescu, *Date istorico-arheologice privind dinamica locuirii în bazinul Miletinului (zona comunei Prăjeni, jud. Botoșani)*, în *Hierasus*, VII-VIII, 1989, p. 289; idem, *Noi date privind evoluția hallstattului timpuriu în nordul Moldovei*, în *Symposia thracologica*, Oradea, 1986, p. 43-44.

¹³⁴ A. László, *Începuturile epocii fierului la est de Carpați*, București, 1994, p. 157, 159.

¹³⁵ A. László, *Hallstat à l'est des Carpates*, Liège, 1989, p. 122; idem, *Începuturile epocii fierului la est de Carpați*, p. 129.

¹³⁶ O. Levițchi, *Cultura hallstattului canelat la răsărit de Carpați*, București, 1994, p. 146.

¹³⁷ A. László, *Începuturile epocii fierului la est de Carpați*, p. 129.

¹³⁸ L. Krušelnitska, *Studien zur Besiedlung der ukrainischen Karpaten und Karpatenvorlandes zu Beginn der Eisenzeit*, în *AAC*, XIX, 1979, p. 89, fig. VII-VIII; p. 92, fig. 7/1.

¹³⁹ In. N. Malcev, *Gal'statskie gorodišče v zapadnoj Podolji i Prikarpati'e*, în *Mežplemenny svjaz i epochi bronzы na teritorii Ukrainy*, Kiev, 1987, p. 94-95, fig. 3/5, 11.

¹⁴⁰ A. László, *Începuturile epocii fierului la est de Carpați*, p. 128-130; 158-159.

¹⁴¹ Seb. Morintz, în *Dacia*, N. S., VIII, 1964, p. 116; idem, în *Peuce*, II, 1971, p. 24; idem, în *Thraco-Dacica*, VIII, 1987, 1-2, p. 52; A. László, în *ArhMold*, VII, 1972, p. 221; T. Muscă, în *Apulum*, XVIII, 1980, p. 75-77,79; N. Lupu, *op.cit.*, p. 58, 96-97, pl. 4/2,7; 28/18; V. Vasiliev, I. Al. Aldea, H. Ciugudean, *op.cit.*, p. 94, 98-99, 119-120; fig. 44/15.

În privința cronologiei absolute, cercetările de la Pocreaca, nu au adus elemente noi. Fibula de fier descoperită este prea fragmentară și dificil de încadrat tipologic pentru a fi utilizată în vederea stabilirii unei datări mai strânse și, ca atare, suntem obligați să procedăm doar la trecerea în revistă a principalelor puncte de vedere privitoare la cronologia absolută a complexului cultural cu ceramică imprimată.

Încă din 1964, când au fost publicate primele rezultate referitoare la cercetările din marea stațiune de la Babadag, Sebastian Morintz, raportând materialele descoperite aici la cele similare din nivelul VII b2. de la Troia, stabilea ca datare, pentru faza Babadag I, secolul XI î.e.n. (Ha A2) și, pentru fazele Babadag II secolele X-IX (Ha B) și Babadag III, secolele VIII-VII î.e.n.¹⁴², punct de vedere pe care l-a menținut și în lucrările ulterioare, complexul cu ceramică imprimată evoluând în intervalul secolelor XI-VIII î.e.n.¹⁴³.

Al. Vulpe, pe baza fibulei de la Brad, a datat grupul Cozia în secolele X-IX î.e.n.¹⁴⁴. Ulterior, recenzând lucrarea lui B. Hänsel consacrată primei epoci a fierului de la Dunărea de Jos¹⁴⁵, datează faza Babadag II, ce corespunde cu nivelul VII b2, în secolul al X-lea, iar grupul Insula Banului cu probabilitate în a doua jumătate a secolului al IX-lea și sigur în secolul al VIII-lea î.e.n.¹⁴⁶, cronologie prea târzie, avându-se în vedere sincronismul cultural dintre faza Babadag II, grupul Cozia și Insula Banului.

Urmând îndeaproape rezultatele și opiniile cercetătorilor români, B. Hänsel consideră că începutul fazei Babadag I trebuie fixat pe la 1100¹⁴⁷, faza Babadag II în secolele X-IX iar faza Babadag III începe cel mai timpuriu către anul 800¹⁴⁸. Grupul Insula Banului este datat în secolele X-IX î.e.n.¹⁴⁹, ca și grupul Cozia¹⁵⁰.

Odată cu publicarea rezultatelor cercetărilor de la Cozia, A. László, sincronizând așezarea de aici cu faza Babadag II (Ha B1-B2) și luând în considerare fibula de la Brad și cronologia troiană, a încadrat grupul Cozia în secolele X-IX î.e.n.¹⁵¹, punct de vedere pe care l-a susținut și în continuare¹⁵². În afară de aceasta, ținând seama de redatarea nivelului VII b de la Troia de către Chr. Podzuweit, în intervalul din prima jumătate a secolului al XI-lea până în secolul al VIII-lea și de descoperirile din ultimul nivel de la Grădiștea Coslogeni, atribuit secolului al XI-lea, A. László admite sincronismul ultimei faze a culturii Coslogeni cu faza Babadag I și chiar cu faza Babadag II¹⁵³.

Pornind de la descoperirile de la Grădiștea Coslogeni, unde pe baza așezării de tip Coslogeni, cu două niveluri, datate respectiv în secolele XII-XI și XI î.e.n.¹⁵⁴, Valentin Vasiliev propune decalarea cu un secol mai târziu a cronologiei absolute a începutului epocii fierului la Dunărea de Jos. Ca urmare a acestor date, el fixează faza Babadag I în secolul al X-lea î.e.n. (Ha B1), faza Babadag II în secolul al IX-lea î.e.n. (Ha B2), iar faza Babadag III continuă, în conformitate cu rezultatele descoperirilor de la Telița-Celic-dere, până la sfârșitul secolului al VI-lea și începutul secolului al V-lea î.e.n.¹⁵⁵. Luând în considerare aprecierile lui Al. Vulpe¹⁵⁶ și ale lui A. László¹⁵⁷, așezarea din Insula Banului, datată inițial în Ha A, a fost atribuită de V. Vasiliev celei de a doua jumătăți a secolului al IX-lea și sigur în secolul al VIII-lea î.e.n.¹⁵⁸, ea aparținând Ha B2-B3. Cât privește grupul Cozia, acesta a fost datat inițial, pe baza fibulei de la Brad, în secolele X-IX, prin analogie cu piesa similară de

¹⁴² Seb. Morintz, în *Dacia*, N. S., VIII, 1964, p. 114-117.

¹⁴³ Idem, în *Peuce*, II, 1971, p. 24; idem, în *Thraco-Dacica*, VIII, 1987, 1-2, p. 52, 58, 62-63; idem, în *Symposia thracologica*, 5, 1987, p. 106-107.

¹⁴⁴ Al. Vulpe, în *Dacia*, N. S., IX, 1965, p. 119.

¹⁴⁵ B. Hänsel, *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der unteren Donau*, vol. I, II, Bonn, 1976.

¹⁴⁶ Al. Vulpe, în *RevIst*, 32, 1979, 12, p. 2388-2389; idem, în *Germania*, 57, 1979, p. 207-215.

¹⁴⁷ B. Hänsel, *op.cit.*, I, p. 234-235.

¹⁴⁸ Idem, *op.cit.*, I, p. 238.

¹⁴⁹ *Ibidem*, I, p. 163-164.

¹⁵⁰ *Ibidem*, I, p. 139-143; II, tabloul cronologic.

¹⁵¹ A. László, în *ArchMold*, VII, 1972, p. 221-222; idem, în *SCIVA*, 26, 1975, I, p. 24.

¹⁵² A. László, în *CercetIst*, VII, 1976, p. 71; idem, în *Thraco-Dacica*, [II], 1976, p. 97-98; idem, în *AȘUI*, Iași, III, t. XXXII, 1986, p. 5; idem, *Hallstatt à l'est des Carpathes*, Liège, 1989, p. 123; idem, în *Începuturile epocii fierului la est de Carpați*, p. 159.

¹⁵³ A. László, în *Symposia thracologica*, 7, 1989, p. 266; idem, în *AȘUI*, Iași, 1991-1992, XXXVII-XXXVIII, p. 39-41.

¹⁵⁴ M. Neagu, D. Basarab Nanu, în *Cultură și civilizație la Dunărea de Jos*, II, 1986, p. 114-117; P. Diaconu, M. Neagu, D. Nanu Basarab, *Date noi despre periodizarea și cronologia culturii Coslogeni*, în *Symposia thracologica*, 5, 1987, p. 59; M. Neagu, D. Basarab Nanu, *Probleme ale studierii tracilor timpurii la Dunărea de Jos*, în *Symposia thracologica*, 8, 1990, p. 124.

¹⁵⁵ V. Vasiliev, *Probleme ale cronologiei hallstattului pe teritoriul României (II)*, în *Sargetia*, XX, 1986-1987, p. 66.

¹⁵⁶ Al. Vulpe, în *RevIst*, 32, 1979, 12, p. 2388-2389.

¹⁵⁷ A. László, în *SCIVA*, 26, 1975, I, p. 24-25.

¹⁵⁸ V. Vasiliev, *Probleme ale cronologiei hallstattului în Transilvania*, în *AMN*, XX, 1983, p. 51; idem, *Sargetia*, XX, 1986-1987, p. 66; idem, *Apulum*, XXV, 1988, p. 86-89; idem, *Fortifications de refuge et établissements fortifiés du premier âge du fer en Transylvanie*, București, 1995, p. 152-153; M. Gumă, în *Banatica*, VII, 1983, p. 89-90, 93-94, 96-97.

la Vrokaströ¹⁵⁹. Întrucât s-a dovedit că această fibulă circulă și în secolul al VIII-lea, el nu a exclus posibilitatea unei atribuirii cronologice mai târzii pentru grupul Cozia. De asemenea, ca urmare a datării târzii a culturii Babadag, inclusiv a fazei a doua, și a culturii Insula Banului, stabilește pentru grupul Cozia, ca etapă de evoluție, secolele IX-VIII î.e.n. și nu secolele X-IX î. e. n., cum s-a apreciat anterior¹⁶⁰. Pe baza acestei redatări a cronologiei relative și absolute, faza Ha A1-A2 (secolele XII-XI) poate fi considerată fie ca aparținând bronzului final, datorită dezvoltării intense a metalurgiei bronzului, fie ca o perioadă de tranziție, când în Transilvania apar noi culturi ce anunță hallstattizarea, cum ar fi faza Lăpuș II, grupul Igrîța și cultura Gava de pe Tisa superioară¹⁶¹.

După aprecierea lui M. Gumă, așezarea din Insula Banului este reprezentativă doar pentru sfârșitul culturii Insula Banului, pe care o datează spre sfârșitul secolului al X-lea și mai ales în secolul al IX-lea î.e.n. (Ha B2)¹⁶². Ca atare, dispunem de două cronologii absolute, diferite, pentru grupul Cozia: o cronologie tradițională, mai timpurie, în care culturile Babadag II-Insula Banului-Cozia, parțial sincrone, sunt date în secolele X-IX î.e.n., și a doua târzie, în care aceeași secvență cronologică ar aparține secolelor IX-VIII î.e.n. Cu toate acestea, luându-se în considerare rezultatele ultimelor cercetări arheologice de la Garvăn-Mlăjițul Florilor, Murighiol-Ghiolul Pietrei, Siliștea Nazârului¹⁶³, Bucu¹⁶⁴, Căscioarele¹⁶⁵ și Satu Nou unde, în mediul cultural Babadag I și chiar Babadag II, au fost semnalate materiale Coslogeni din ultima fază, se poate admite evoluția acestei din urmă culturi și într-o etapă mai târzie, până la începutul Hallstattului¹⁶⁶.

Ca atare, cronologia absolută, pentru faza Babadag I, adică secolul al XI-lea ar putea rămâne actuală, urmând ca ulterior să se facă precizări suplimentare privind evoluția acestei faze la care se raportează întreaga datare a complexului cultural cu ceramică imprimată.

*

Cetatea de pământ de la Pocreaca face parte din categoria fortificațiilor din prima epocă a fierului, larg răspândite pe teritoriul României, a căror amplasare se bazează mai ales pe apărarea naturală oferită de teren, de obicei un platou înalt sau promontoriu cu pante abrupte, la care se adăugau elemente artificiale de tip val cu palisadă și șanț. În porțiuni mai puțin abrupte, de regulă, șanțul era mai adânc și valul mai înalt¹⁶⁷. Din acest punct de vedere, fortificația de la Pocreaca nu face excepție, rolul ei principal fiind de cetate de refugiu și de apărare în vecinătatea căreia se aflau cele două așezări deschise, sesizate prin cercetări de suprafață pe dealul Nemțoaica și Burduganul. Se poate de asemenea admite că incinta a fost utilizată temporar și ca așezare, dovadă în acest sens fiind fusaiiolele și matrițele de imprimat ceramica. Dar, luându-se în considerare faptul că în săpăturile noastre nu au fost descoperite și locuințe, iar depunerile de tip Cozia sunt subțiri și materialul arheologic puțin numeros, suntem obligați să acceptăm ideea că funcția principală a cetății de la Pocreaca a fost cea de apărare, stațiunea de aici neputând fi definită drept așezare întărită. În Moldova, așezări fortificate sau cetăți cu val de pământ de tip Cozia se află și la Brad, unde a fost reamenajată cetatea din epoca bronzului¹⁶⁸ și, probabil, la Vânători, încă necercetată arheologic¹⁶⁹. În privința cetății de la Căndești, din sudul Moldovei, aceasta are doar o etapă ce corespunde cu sfârșitul culturii Babadag I¹⁷⁰.

¹⁵⁹ Al. Vulpe, în *Dacia*, N. S., IX, 1965, p. 119.

¹⁶⁰ V. Vasiliev, în *Sargetia*, XX, 1986-1987, p. 67, 69-70.

¹⁶¹ V. Lcahu, *Cu privire la conceptul „perioada de trecere la epoca fierului” pe teritoriul României*, în *SCIV*, 24, 1973, 3, p. 477-483; V. Vasiliev, în *ActaMN*, XX, 1983, p. 53, nota 109; idem, în *Apulum*, XXV, 1988, p. 84; V. Vasiliev, I. Al. Aldea, H. Ciugudean, *op.cit.*, p. 128-129; V. Vasiliev, *A propos du commencement du premier âge du fer dans l'aire intracarpaticque de Roumanie*, în *The Early Hallstatt (1200-700 B.C.) in South-Eastern Europe*, 1994, p. 231-235.

¹⁶² M. Gumă, în *Thraco-Dacica*, XVI, 1995, 1-2, p. 99-137.

¹⁶³ N. Harțușe, O. Silivestru, *op.cit.*, p. 17; M. Irimia, N. Conovici, *Descoperiri hallstattiene în zona davei getice de la Satu Nou, com. Oltina, jud. Constanța*, în *Pontica*, XXVI, 1993, p. 84-88.

¹⁶⁴ A. Păunescu, El: Rența, *Contribution à la connaissance des habitats de la culture Coslogeni dans la vallée de la Ialomița*, în *Cultură și civilizație la Dunărea de Jos*, 10, 1993, p. 193-197.

¹⁶⁵ Scb. Morintz, în *Thraco-Dacica*, 6, 1985, p. 21.

¹⁶⁶ M. Irimia, N. Conovici, *op.cit.*, p. 84-88.

¹⁶⁷ K. Horodt, *Befestigte Siedlungen der Spätbronze- und der Hallstattzeit im innerkarpatischen Rumänien*, în *Symposium zu Problem der Jungeren Hallstattzeit in Mitteleuropa*, Smolenice, Bratislava, 1974, p. 205-220; V. Vasiliev, I. Al. Aldea, H. Ciugudean, *op.cit.*, p. 19-20; V. Vasiliev, *Considerații asupra așezărilor fortificate hallstattiene din aria intracarpatică a României*, în *Symposia thracologica*, 7, 1989, p. 55-62; idem, *Fortifications de refuge et établissements fortifiés du premier âge du fer en Transylvanie*, București, 1995, p. 148-149; S. Teodor, *Civilizația geto-dacică la est de Carpați. Considerații topografice*, în *Symposia thracologica*, 7, Tulcea, 1989, p. 115-122.

¹⁶⁸ V. Ursachi, *Zargidava. Cetatea de la Brad*, București, 1995, p. 22.

¹⁶⁹ M. Brudiu, *Cercetări privind hallstattul din sud-estul Moldovei*, în *SCIVA*, 42, 1991, 3-4, p. 232.

¹⁷⁰ A. László, în *MemAntiq*, XII-XIV (1980-1982), 1986, p. 72; idem, *Hallstatt à l'est des Carpates*, Liège, 1989, p. 116; idem, *Începuturile epocii fierului la est de Carpați*, p. 128, 158-159; A. Florescu, M. Florescu, *Aspecte ale civilizației tracogetice în zona de curbura a Carpaților Răsăriteni*, în *SAA*, I, 1983, p. 75.

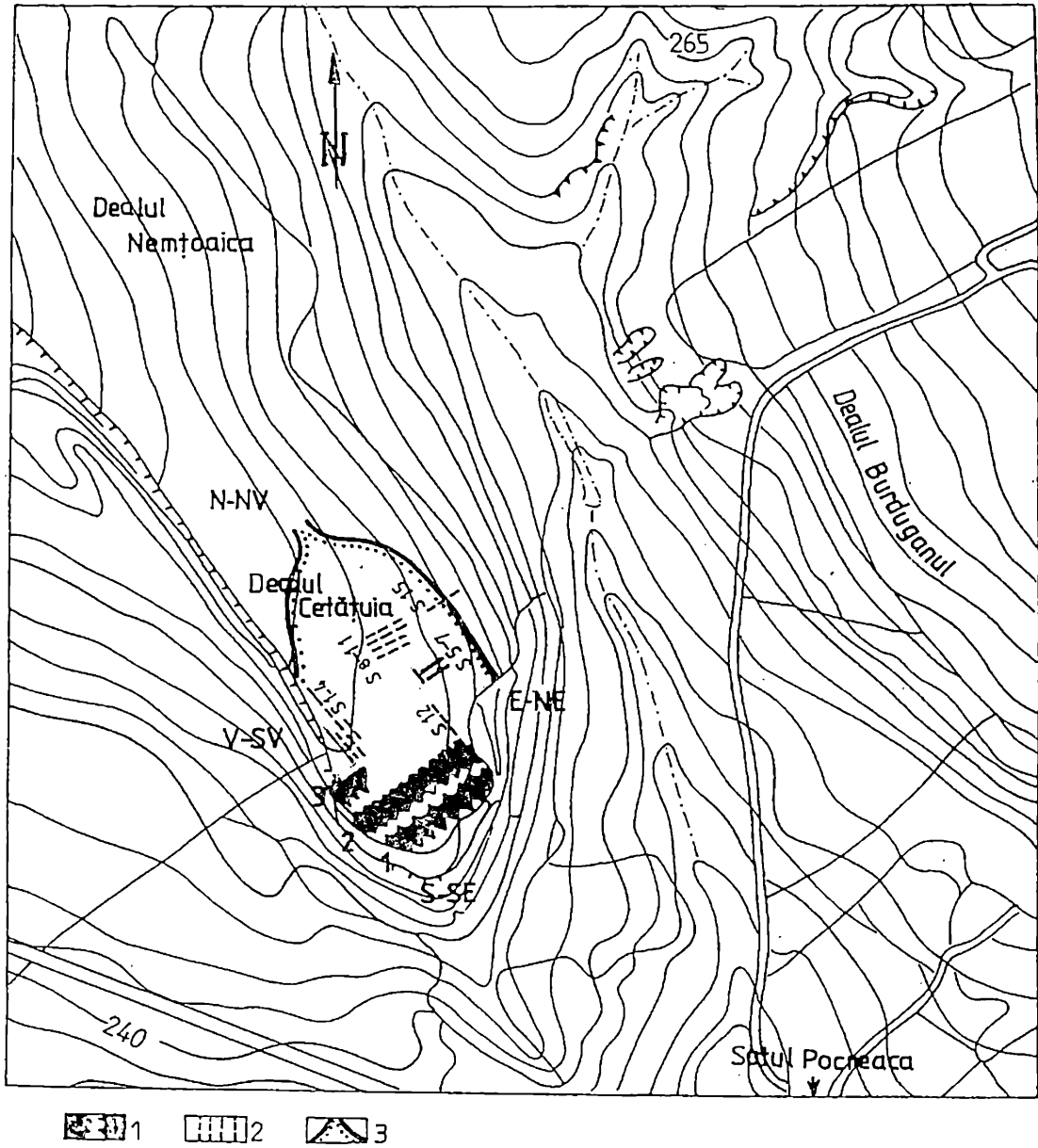

Fig. 1. Planul de situație cu amplasarea cetății de la Pocreaca: 1, valurile și șanțurile de pe latura de sud – sud-est; 2, secțiunile din campaniile anilor 1991-1994; 3, valurile de pe laturile de vest- sud-vest, nord-nord-vest și est-nord-est.

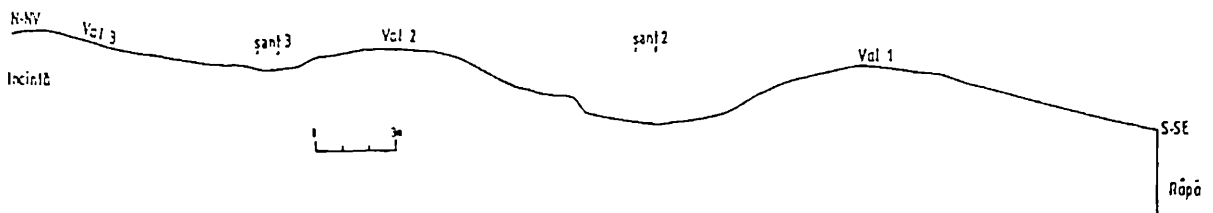

Fig. 2. Profilul actual al valurilor și șanțurilor de pe latura de sud – sud-est.

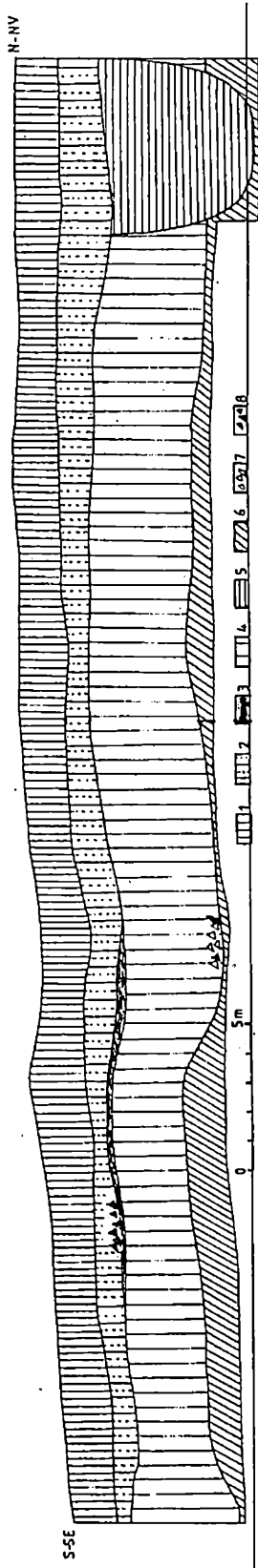

Fig. 3. Profilul taluzului de sud – sud-vest al șanțului nr. 1. Metrii 1-10. 1, sol vegetal; 2, nivel cucutenian deranjat cu fragmente ceramice Cozia; 3, arsură; 4, nivel Cucuteni A; 5, groapă cu fragmente ceramice Cucuteni A; 6, sol viu; 7, fragmente ceramice compacte Cucuteni A; 8, fragmente ceramice Cozia.

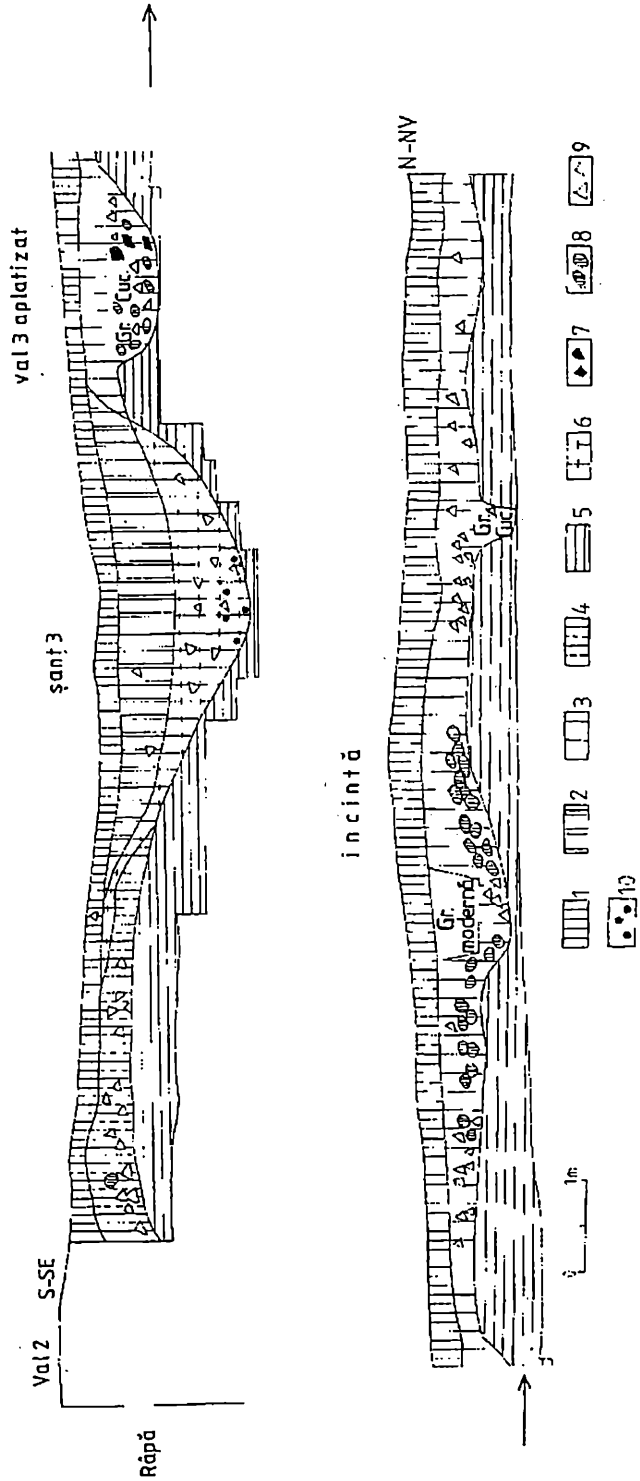

Fig. 4. Profilul taluzului de vest – sud-vest al șanțului nr. 12: 1, sol vegetal; 2, colmatare târzie a șanțului de apărare nr. 3; 3, nivelul Cucuteni A; 4, nivel cu deșeurii (fragmente) cucuteniene aruncate în valul nr. 2; 5, sol viu; 6, colmatare a șanțului de apărare nr. 3, cu cioburi Cozia și Cucuteni A; 7, pietre; 8, chirpici din platforme de locuințe cucuteniene; 9, cioburi Cucuteni A; 10, cioburi Cozia.

În aria culturii Babadag, cetăți de pământ se cunosc în stațiunea eponimă¹⁷¹, la Hârșova, Cernavodă, Gârlița¹⁷² și Beidaud¹⁷³.

În cadrul grupului Insula Banului a fost cercetată, prin săpături arheologice, cetatea de la Valea Rea-Dolj¹⁷⁴, apropiată prin dimensiunile mici de 200 x 60 m de fortificația de la Pocreaca.

Luând în considerare particularitățile fortificațiilor complexului cultural cu ceramică imprimată se observă că acestea prezintă elemente comune în privința modului de amplasare în poziție joasă sau medie, a sistemului de fortificare cu valuri de pământ, șanțuri și palisadă și a dimensiunilor incintei care nu ocupă suprafețe foarte mari.

Cetatea de la Pocreaca se înscrie prin particularitățile sale în rândul obișnuitelor fortificații cu val, șanț și palisadă din prima epocă a fierului atestate în spațiul carpato-danubian-pontic. Amplasată pe un platou fortificat natural, într-o primă etapă s-au construit valurile și șanțurile mari de pe latura de sud-sud-est și în a doua acestea au fost supraînălțate adăugându-se valurile mici și scunde de pe laturile lungi. Și aici poate fi observată o poartă de intrare asemănătoare cu cele atestate în cetatea de la Beidaud¹⁷⁵ și, în aria complexului cu ceramică canelată, la Teleac și Voievodeni¹⁷⁶.

Cercetările arheologice de la Pocreaca, au documentat astfel încă o cetate din prima epocă a fierului, contribuind totodată la îmbogățirea cunoștințelor noastre în privința repertoriului de forme și decoruri ale ceramicii imprimate, confirmând interpretările și concluziile de până acum relativ la originea tracică, cronologia și evoluția grupului cultural Cozia.

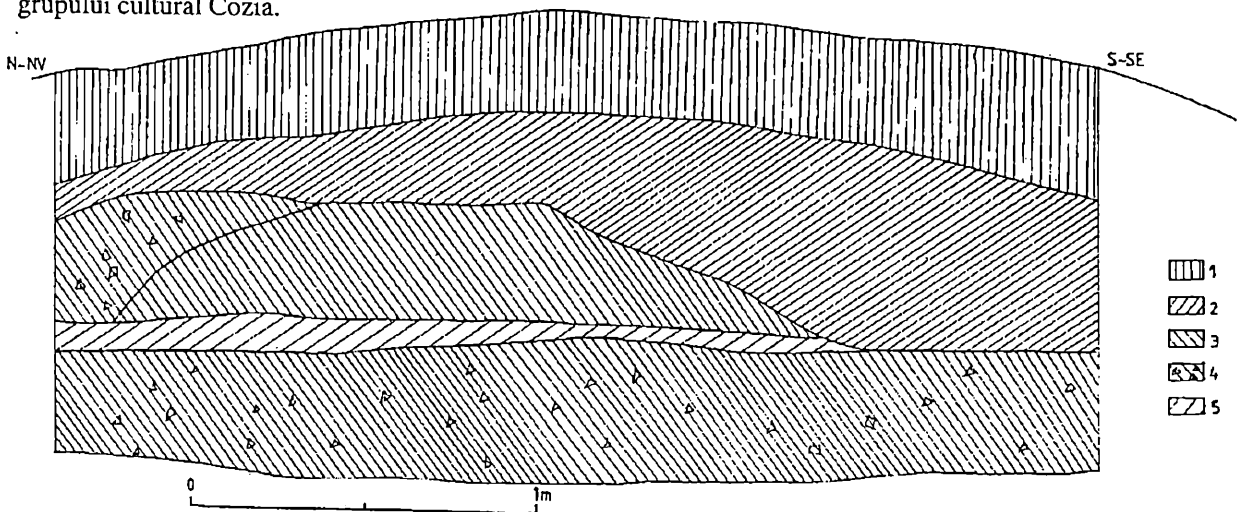

Fig. 5. Șanțul nr. 13. Profil transversal în valul 1, taluzul de nord-est: 1, sol vegetal; 2, sol gălbui; 3, sol negru; 4, sol negru cu fragmente ceramice Cucuteni A; 5, sol gălbui albicios.

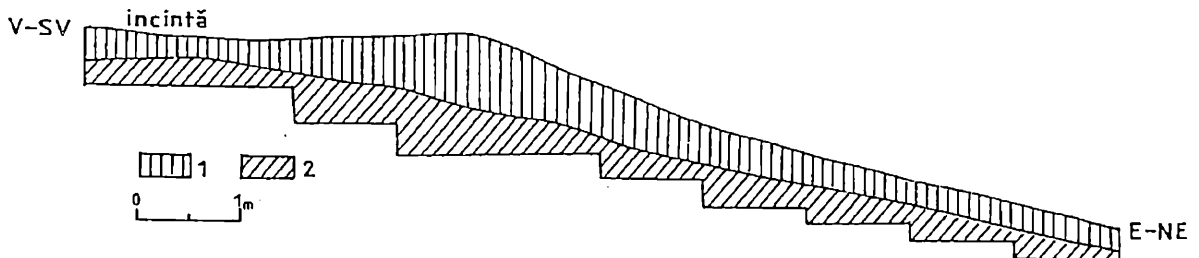

Fig. 6. Șanțul nr. 15. Profilul taluzului de nord-nord-vest al valului mic de pe latura de est-nord-est: 1, sol vegetal cu fragmente ceramice Cozia; 2, sol viu.

¹⁷¹ Seb. Morintz, în *Dacia*, N.S., VIII, 1964, p. 102; idem, în *Peuce*, II, 1971, p. 20; idem, în *Thraco-Dacica*, VIII, 1987, 1-2, p. 67.

¹⁷² Seb. Morintz, în *Thraco-Dacica*, VIII, 1987, 1-2, p. 67.

¹⁷³ G. Simion, El. Lăzurcă, *Așezarea hallstatiană de la Beidaud-Tulcea*, în *Peuce*, VIII, 1980, p. 37-43.

¹⁷⁴ N. Marin, în *Symposia thracologica*, 8, 1990, p. 129-130.

¹⁷⁵ G. Simion, El. Lăzurcă, *op.cit.*, p. 37-43.

¹⁷⁶ K. Horcđt, *op.cit.*, p. 212; V. Vasiliev, I. Al. Aldea, H. Ciugudean, *op.cit.*, p. 24.

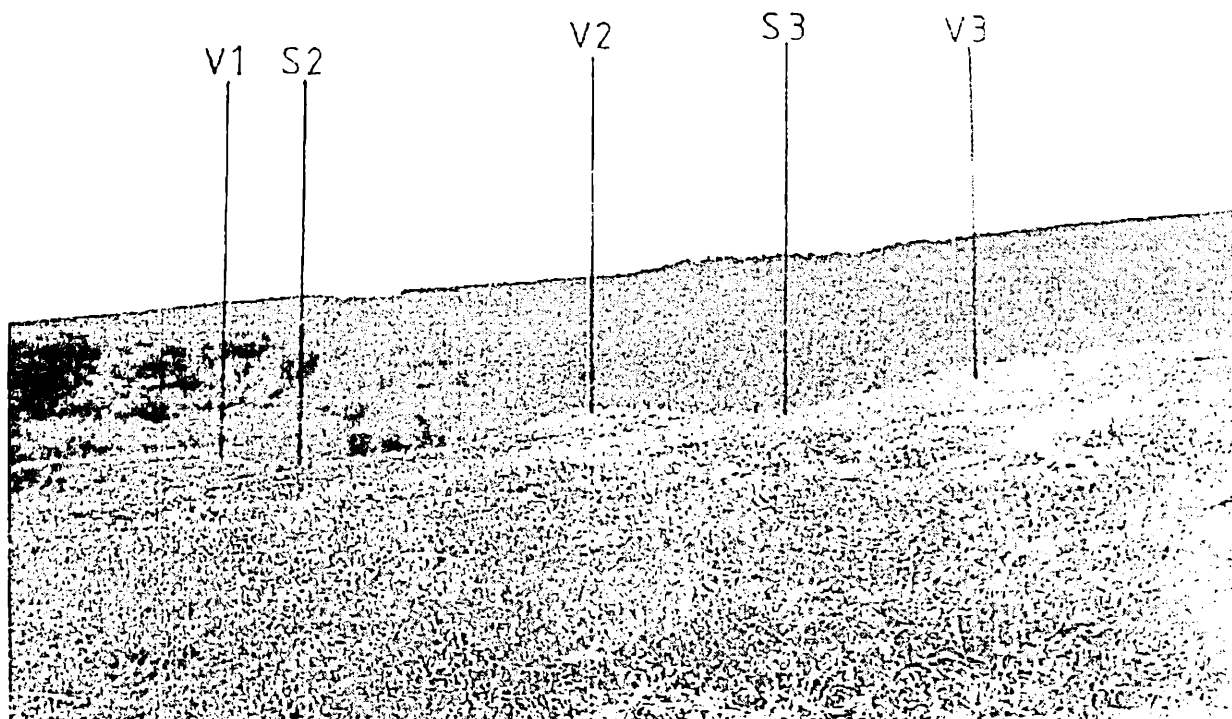

Fig. 7. Pocreaca, punctul „Cetățuia”, latura de sud – sud-est. Valuri mari (V1-V3), șanțuri de apărare (S2-S3).

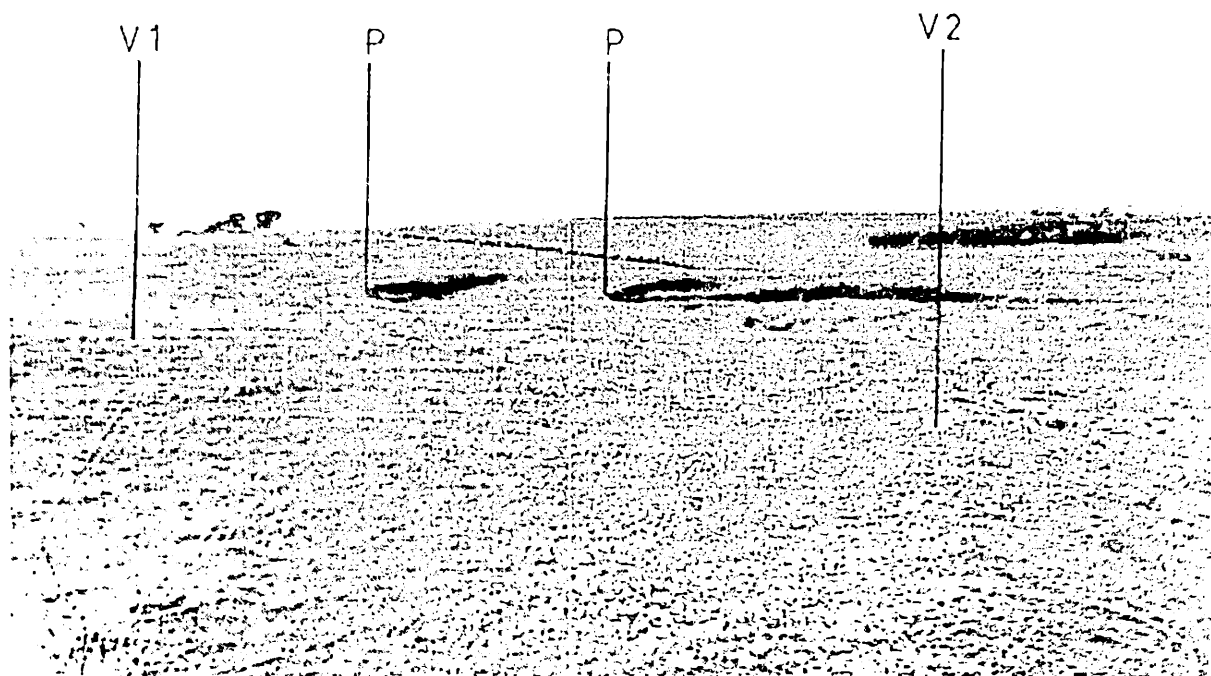

Fig. 8. Pocreaca, punctul „Cetățuia”. Valul mic de pe latura de vest – sud-vest (V1); valul mic de pe latura de est – nord-est (V2) și poarta de intrare (P).

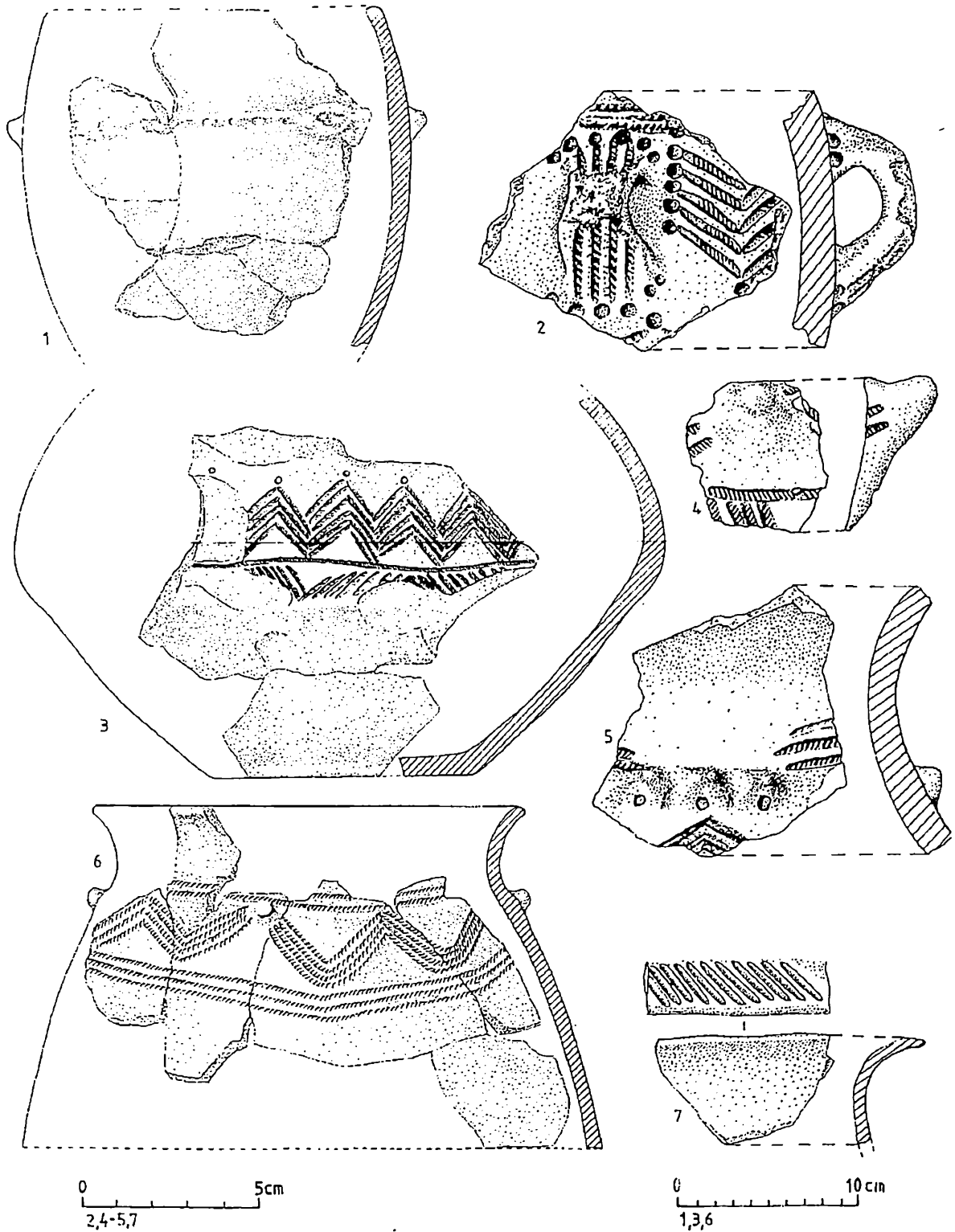

Fig. 9. 1, vas borcan cu brâu alveolat, fragmentar; 2, fragment de oală globular-piriformă, cu toartă ornamentată; 3, vas bitroncic din pastă cărămizic, fragmentar; 4, fragment de vas cu toartă în formă de cornișă; 5, fragment de oală globular-piriformă cu proeminențe triple; 6, vas bitroncic cu butoni, fragmentar; 7, fragment de strachină.

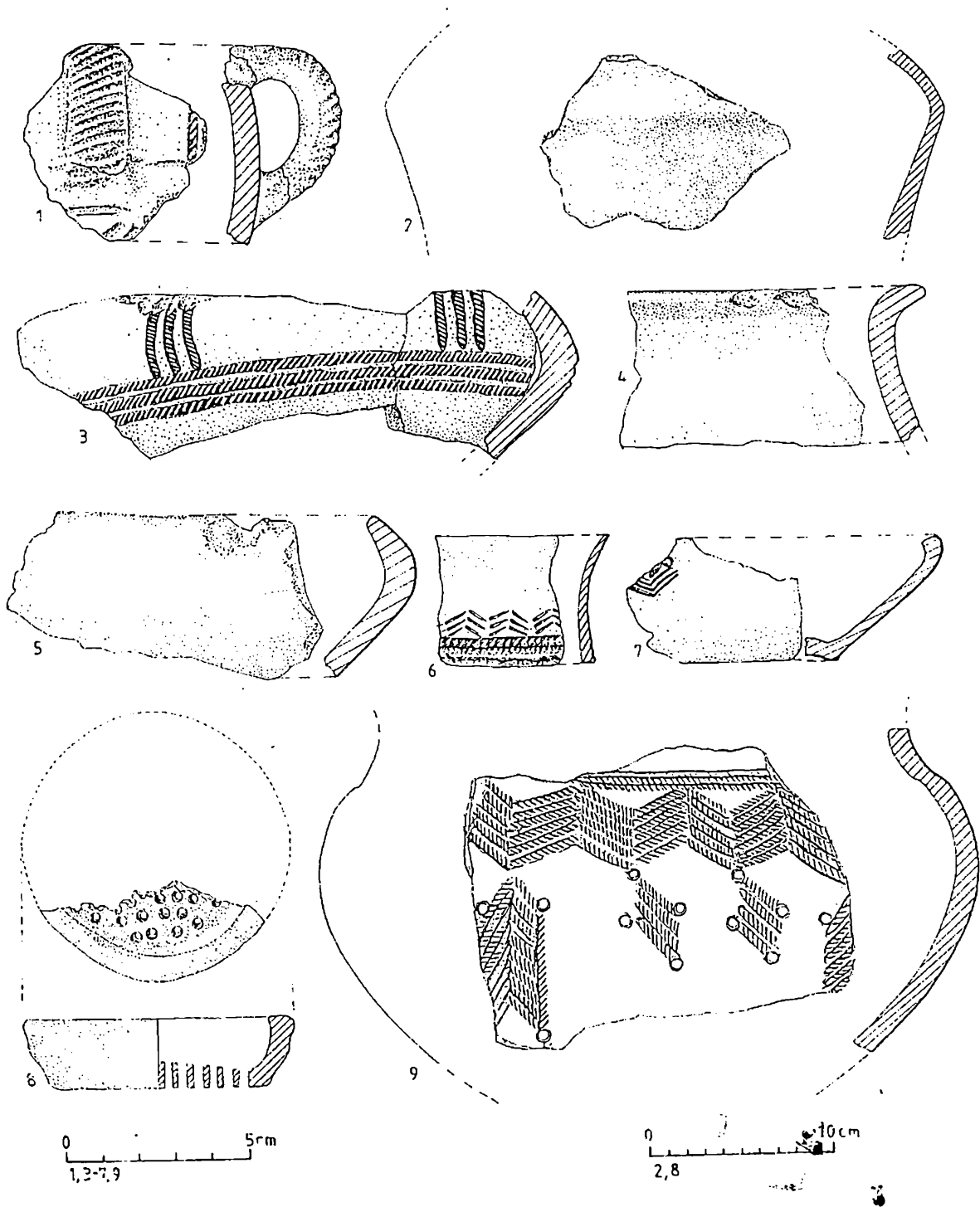

Fig. 10. 1, fragment de căniță; 2-3, fragmente de vase bitronconice; 4, fragment de buză de la un vas bitronconic; 5, fragment de strachină; 6, fragment de ceșcuță; 7, fragment de ceașcă cu *umbo*; 8, strecurătoare fragmentară; 9, oală globular-piriformă, fragmentară.

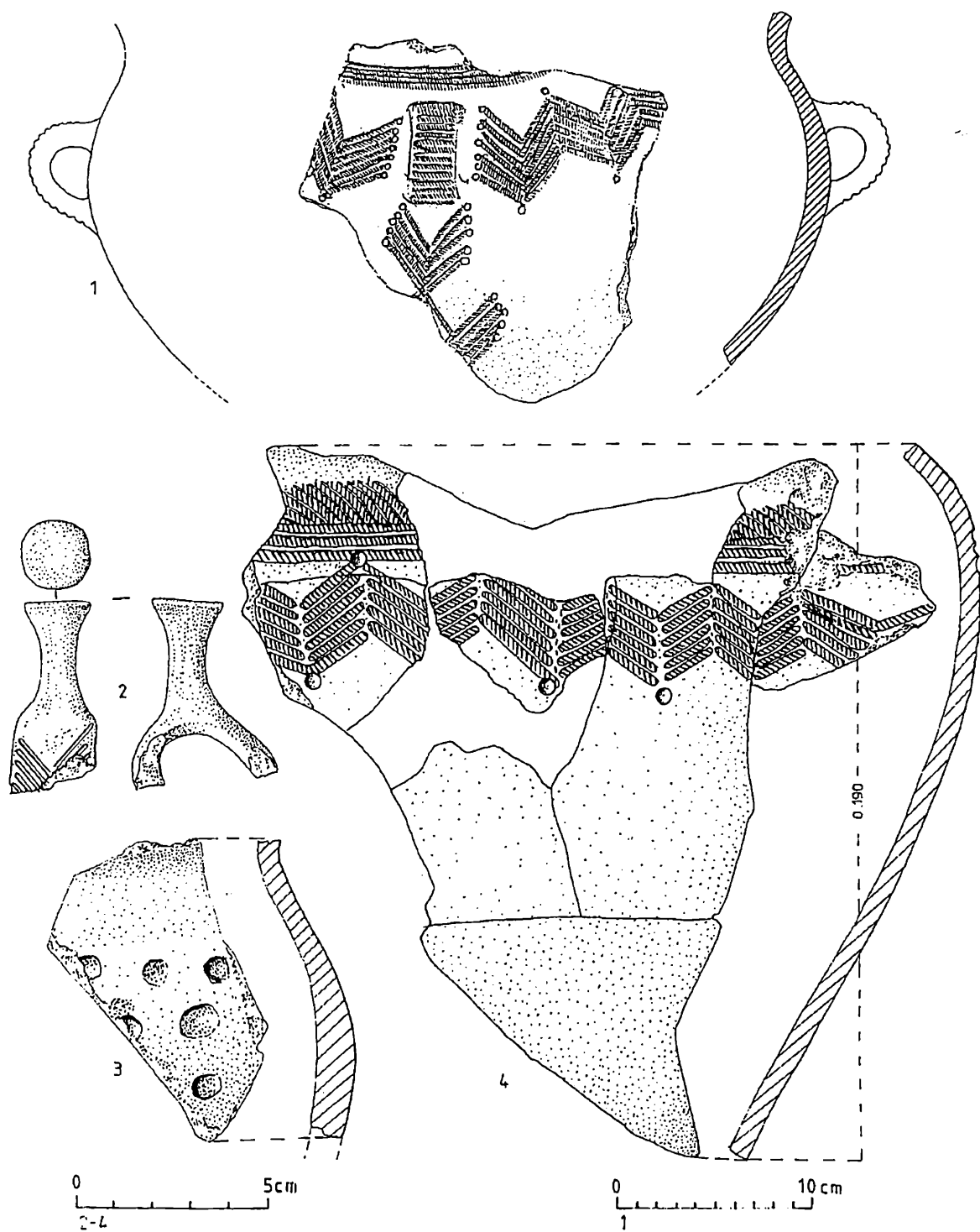

Fig. 11. 1, 3-4, fragmente de oale globular-piriforme; 2, buton de toartă de la o ceașcă.

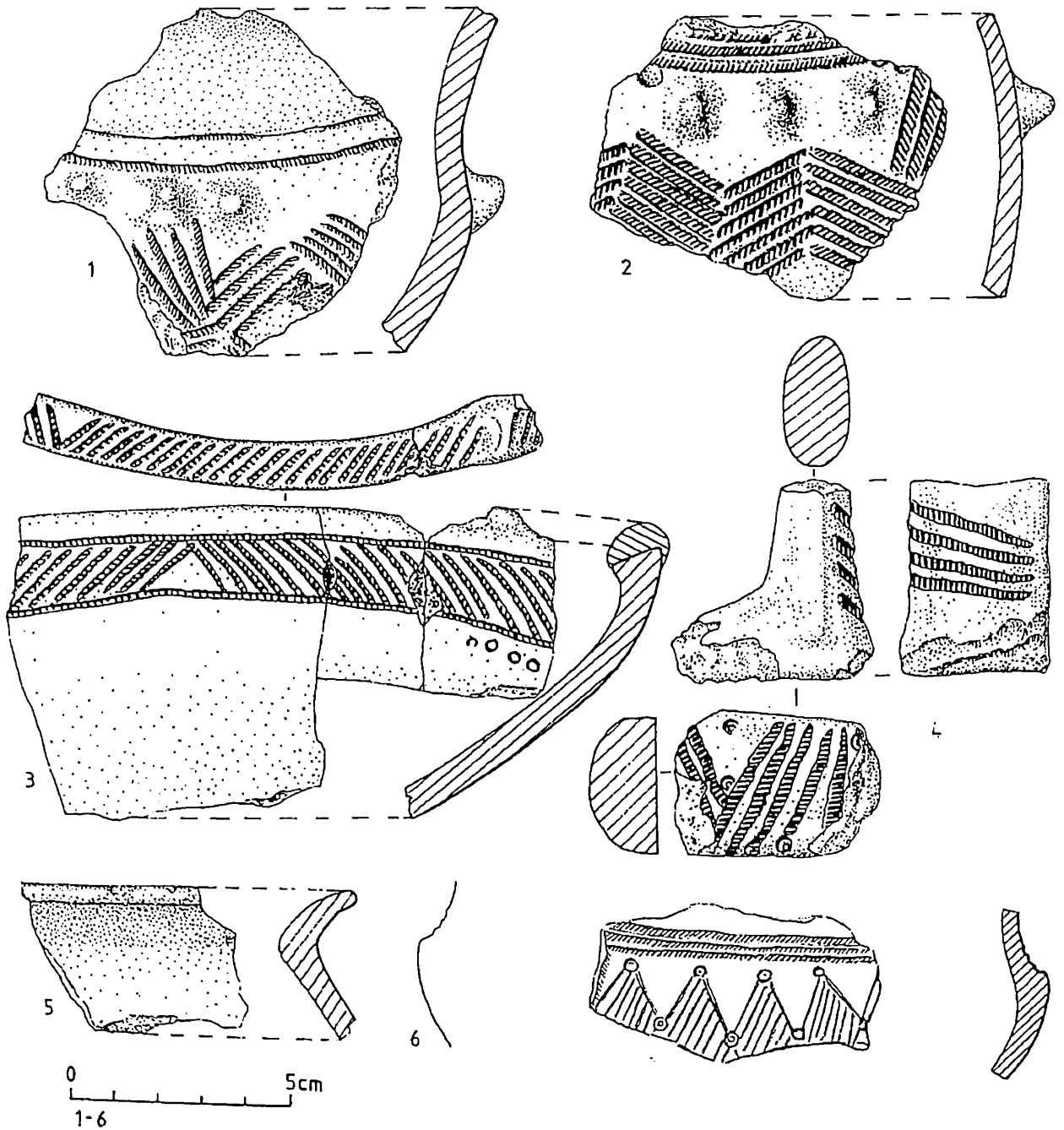

Fig. 12. 1-2, fragmente de oale globular-piriforme cu proeminente triple; 3, fragment de strachină; 4, toartă fragmentară; 5, buză de vas bitroncic; 6, fragment de ceșcuță.

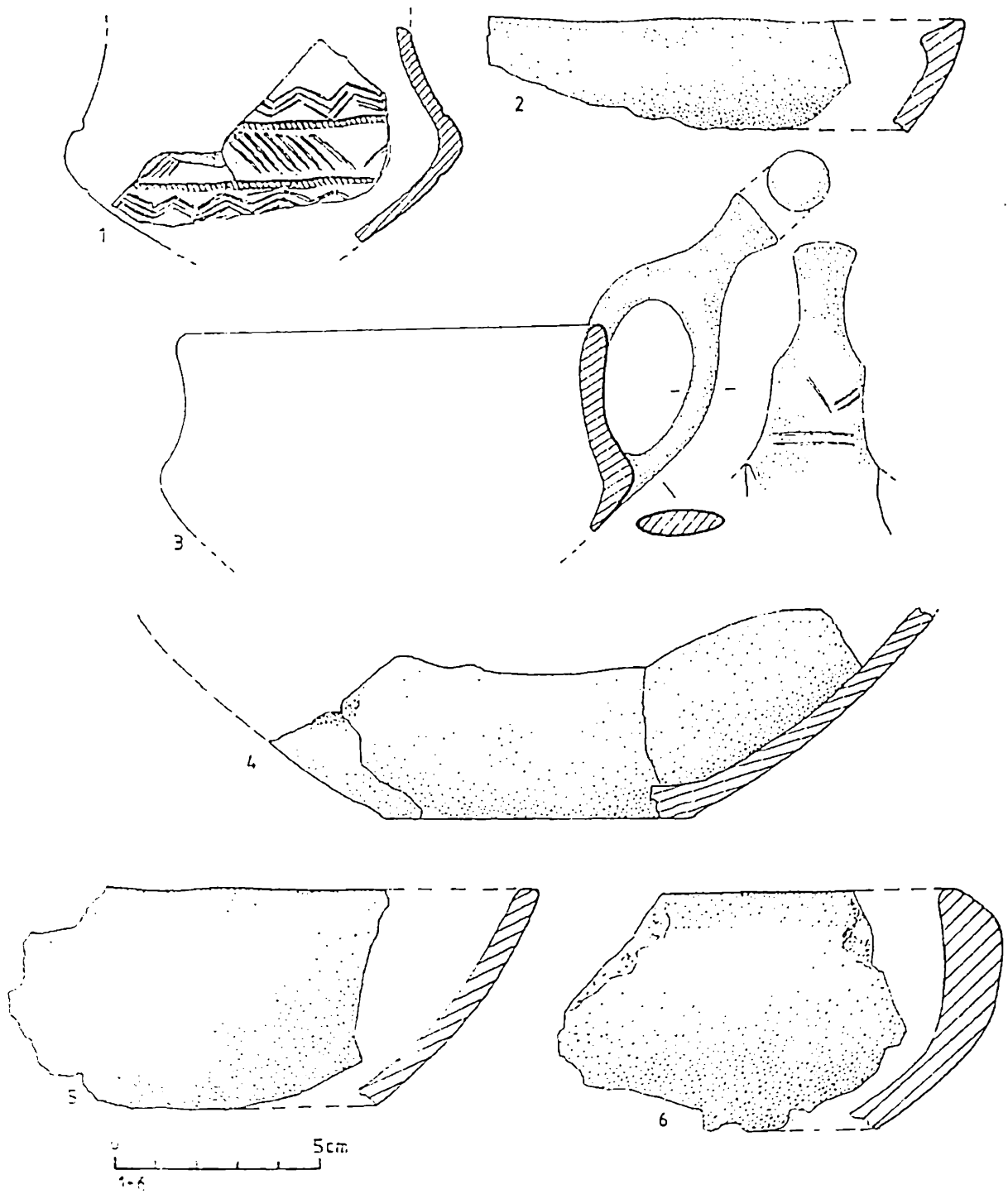

Fig. 13. 1, fragment de ceșcuță; 2, 4-6, fragmente de străchini; 3, fragment de ceașcă cu turla supraînălțată.

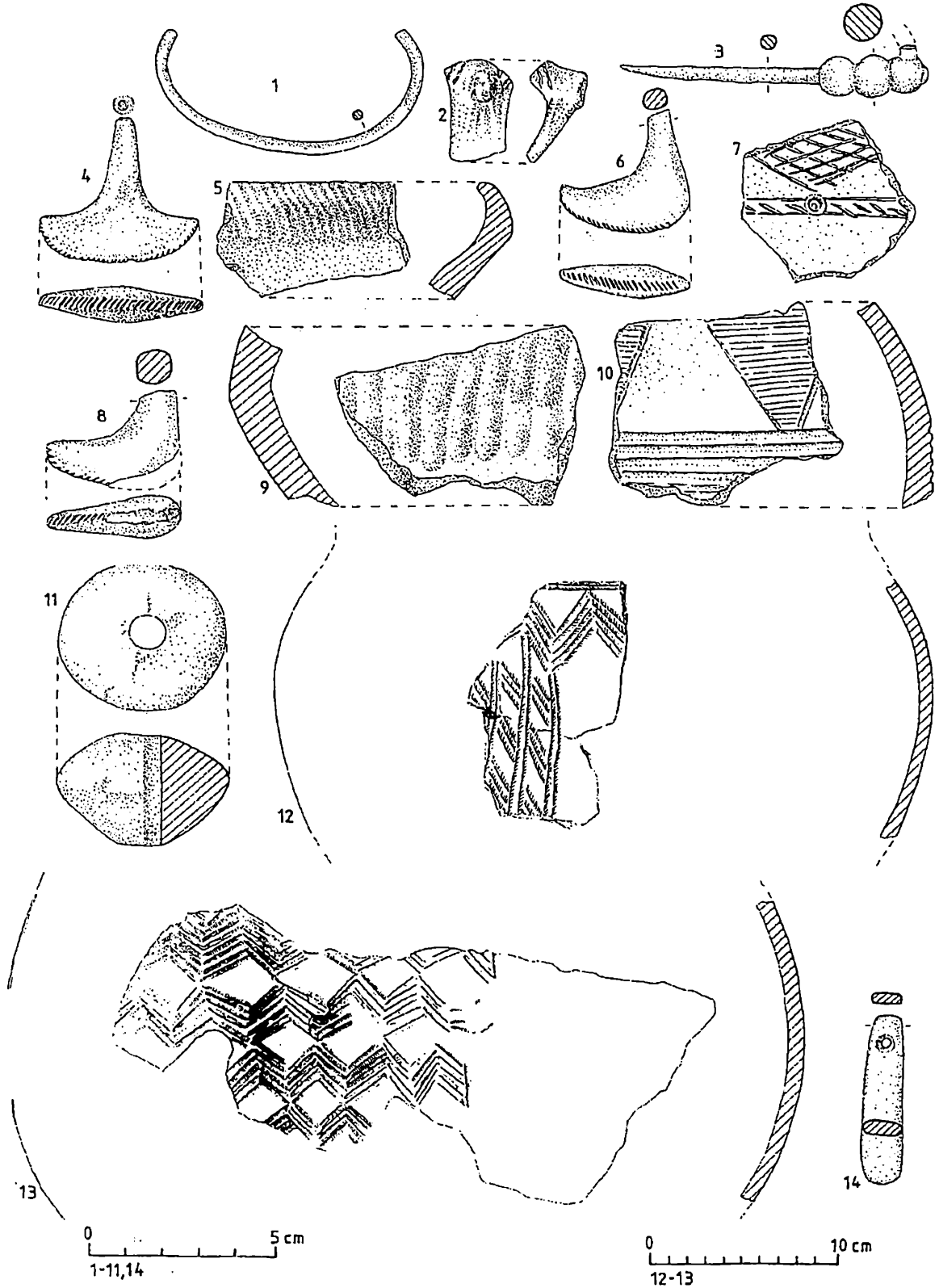

Fig. 14. 1, brățară fragmentară de bronz; 2, fragment de toartă de la o ceșcuță; 3, fragment de fibulă de fier; 4,6,8, matrițe de lut; 5, fragment de strachină; 7, fragment ceramic cu decor incizat; 9, fragment de strachină; 10, fragment ceramic cu decor de triunghiuri hașurate; 11, fusaiolă bitronconică; 12-13, fragmente de oale globular piriforme; 14, cute de gresic.

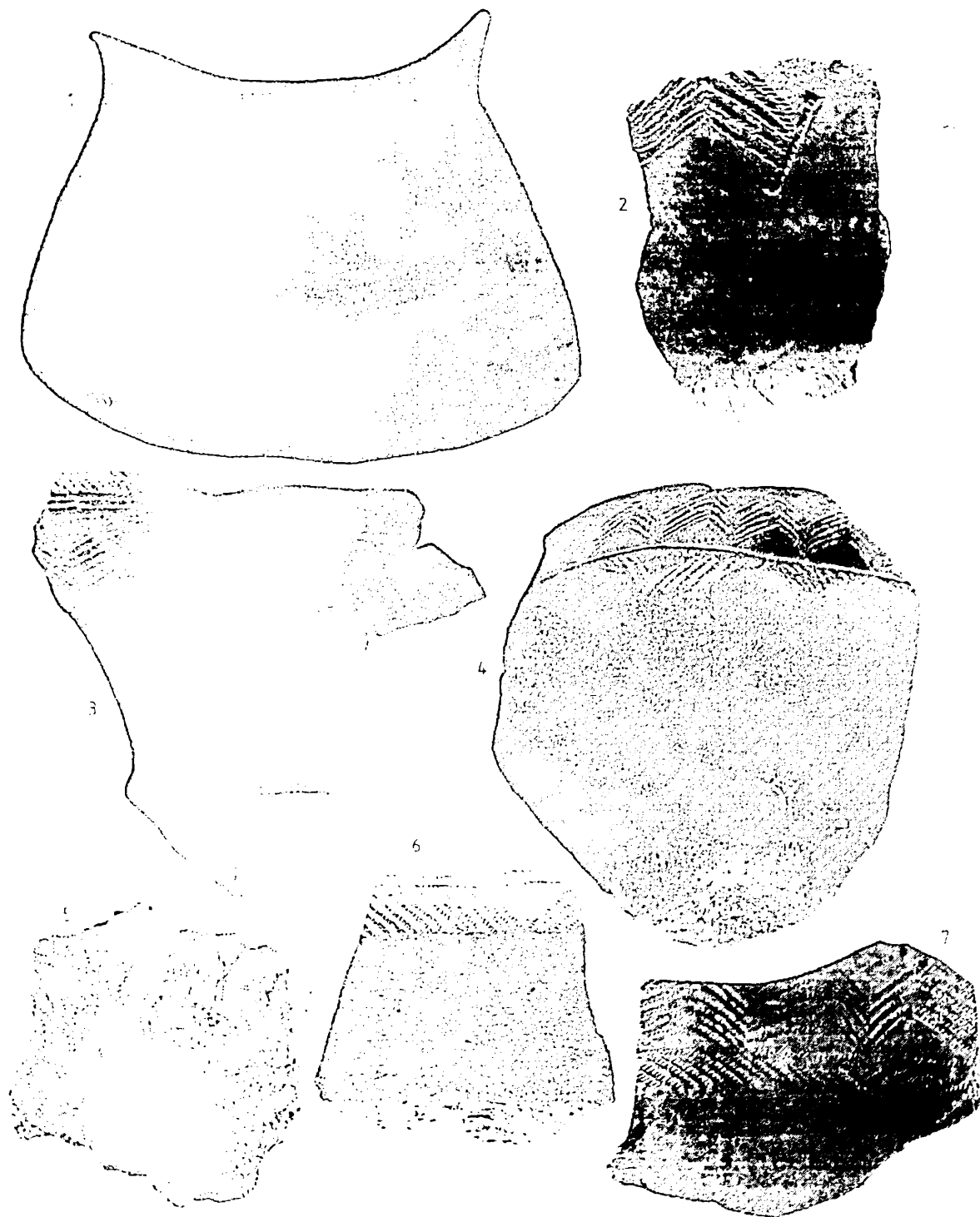

Fig. 15. 1, vas bitroneonic cu butoni, fragmentar; 2, fragment de vas bitroneonic din pastă neagră; 3, fragment de vas bitroneonic; 4, vas bitroneonic din pastă cărămizie, fragmentar; 5, fragment de vas cu brâu alveolat; 6-7, fragmente de vase bitroneonice.

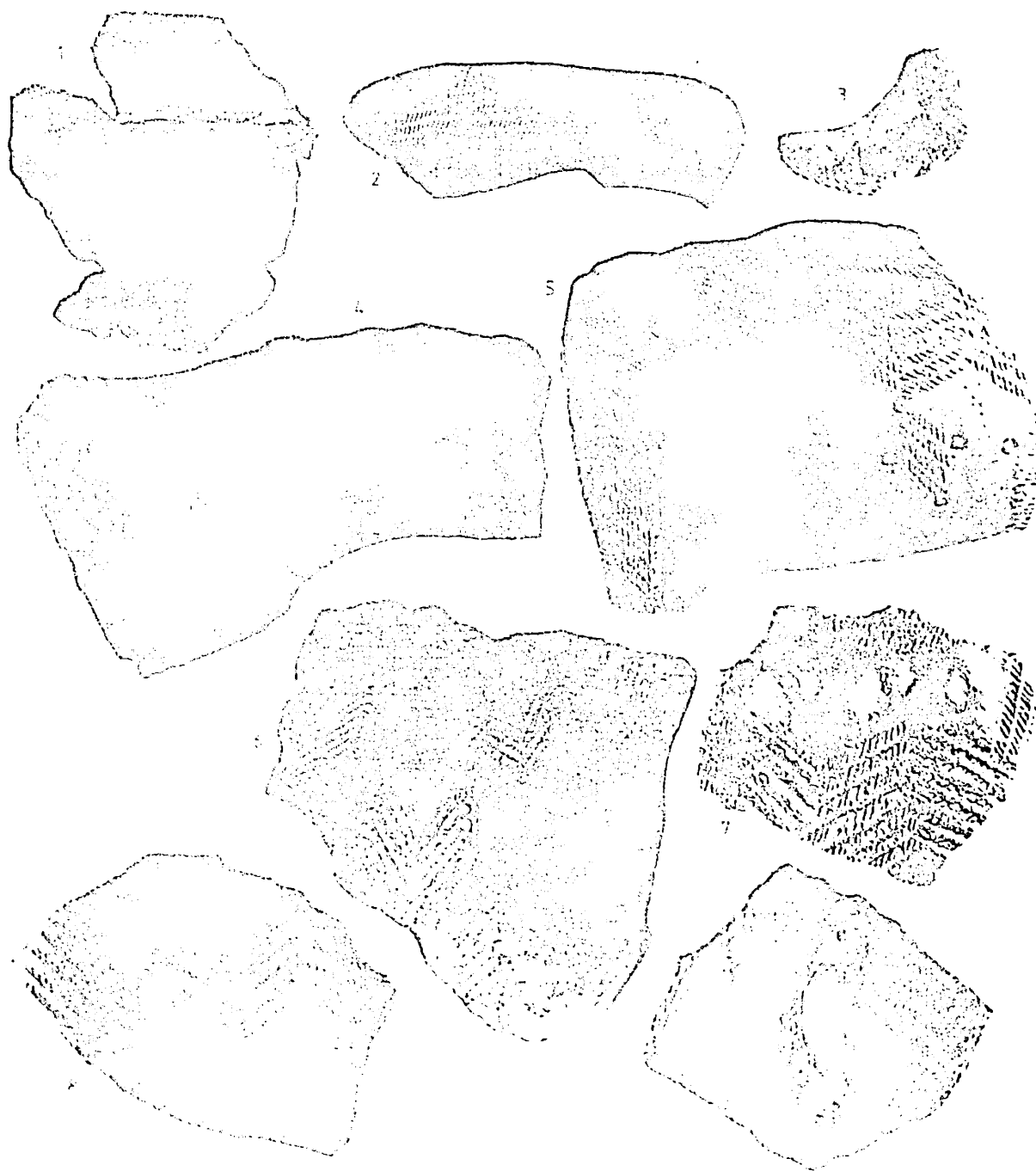

Fig. 16. 1, vas borcan cu brâu alveolat, fragmentar; 2, fragment de vas bitronomic; 3, matrită de lut fragmentară; 4-9, fragmente de oale globular-piriforme.

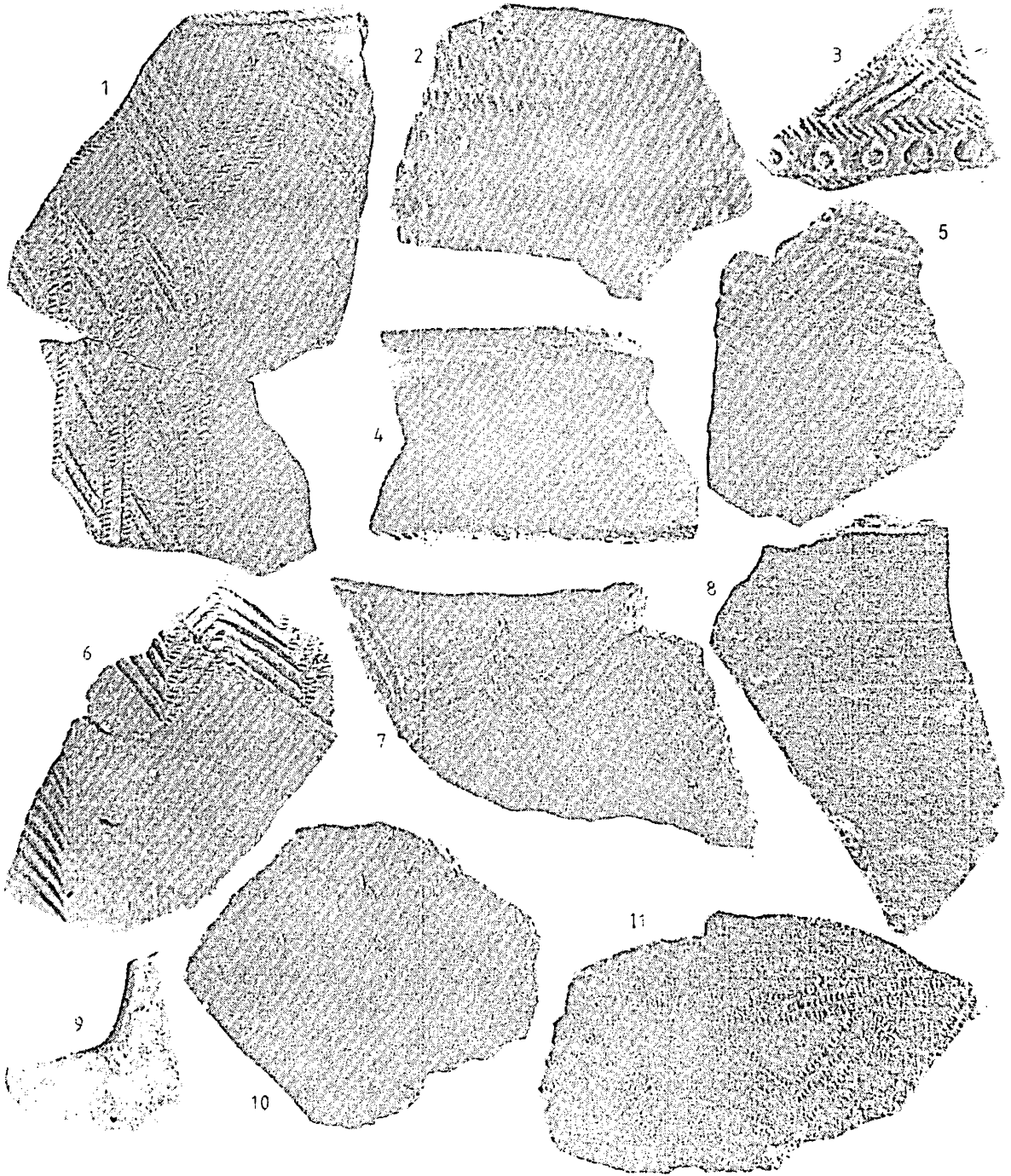
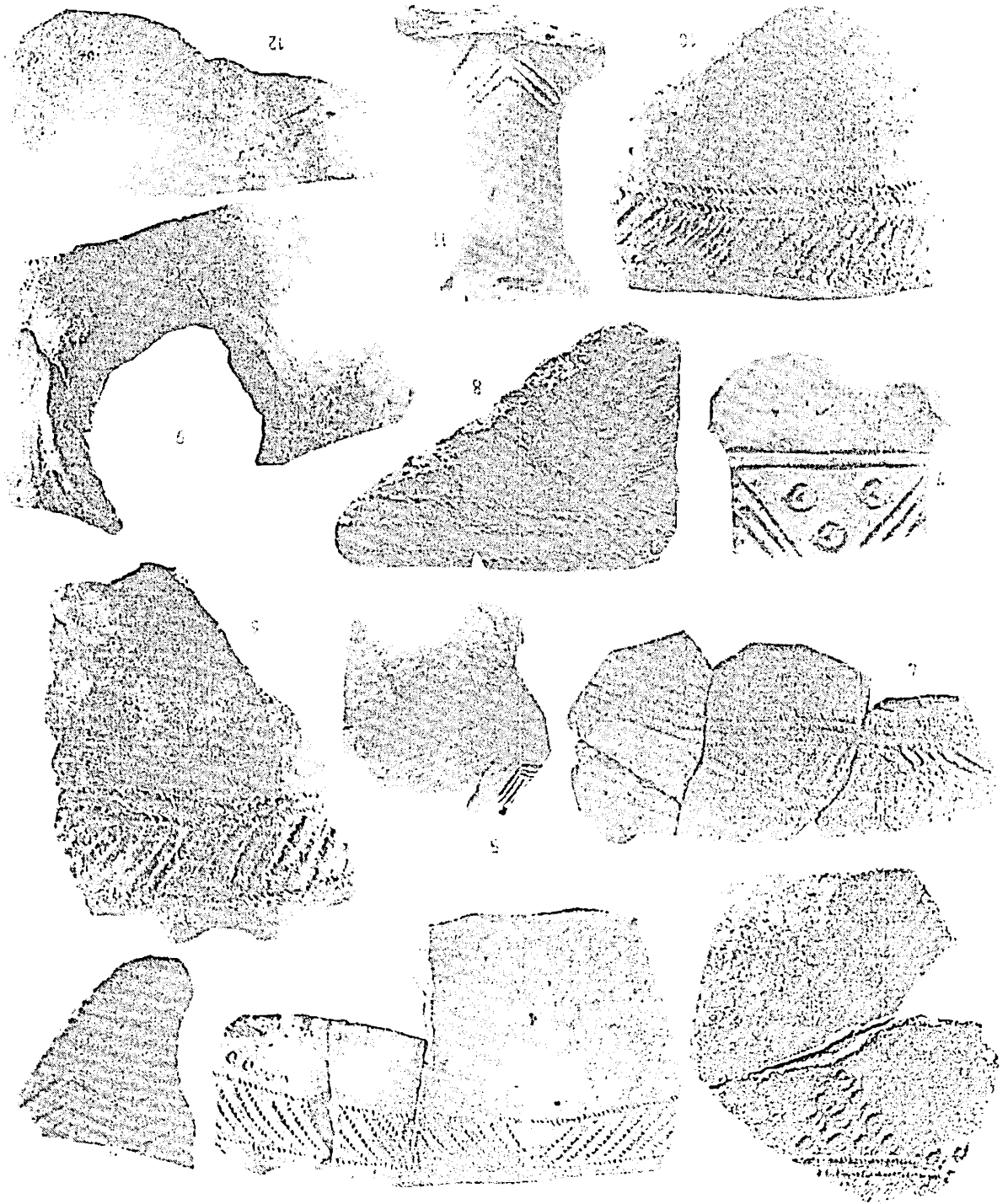

Fig. 17. 1-2, 5-8, 10-11, fragmente de oale globular-piriforme; 3, fragment de ceșcuță; 4, fragment de la o buză de vas bitroncic; 9, matriță fragmentară de lut.

Fig. 18. 1. Fragment de oală globular-piriformă; 2, 4, 6, 8-10, 12. Fragmente de ceașcă; 3. Fragment de ceașcă cu *umbro*; 7. Fragment de la o toartă de ceașcă; 11. buton de toartă ceașcă.

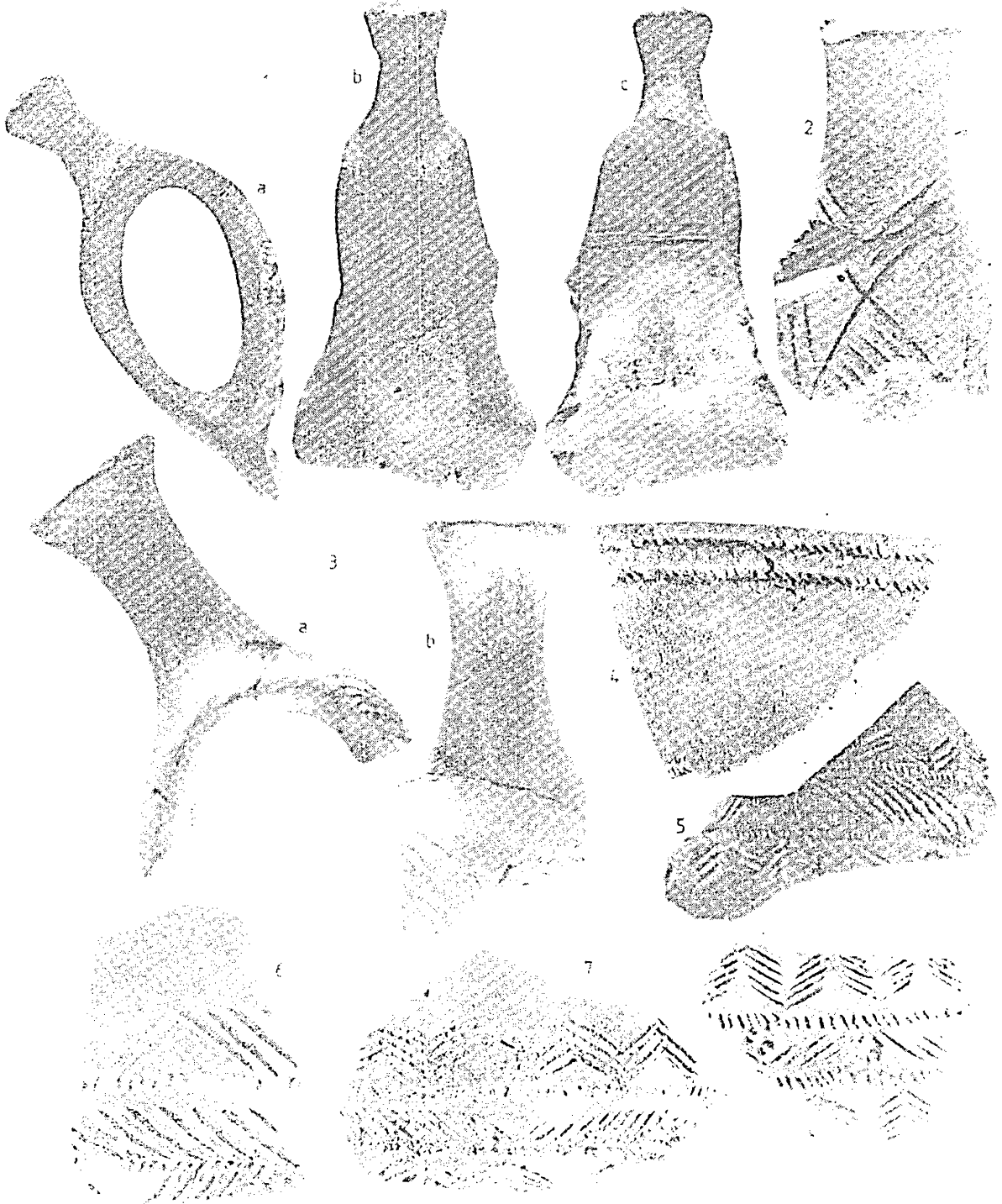

Fig. 19. 1a-c. fragment de ceașcă cu toarta supraînălțată; 2. buton de toartă de la o ceașcă; 3a-b. buton și fragment de toartă de la o ceașcă; 4. fragment de strachină; 5-8. fragmente de ceșcuță.

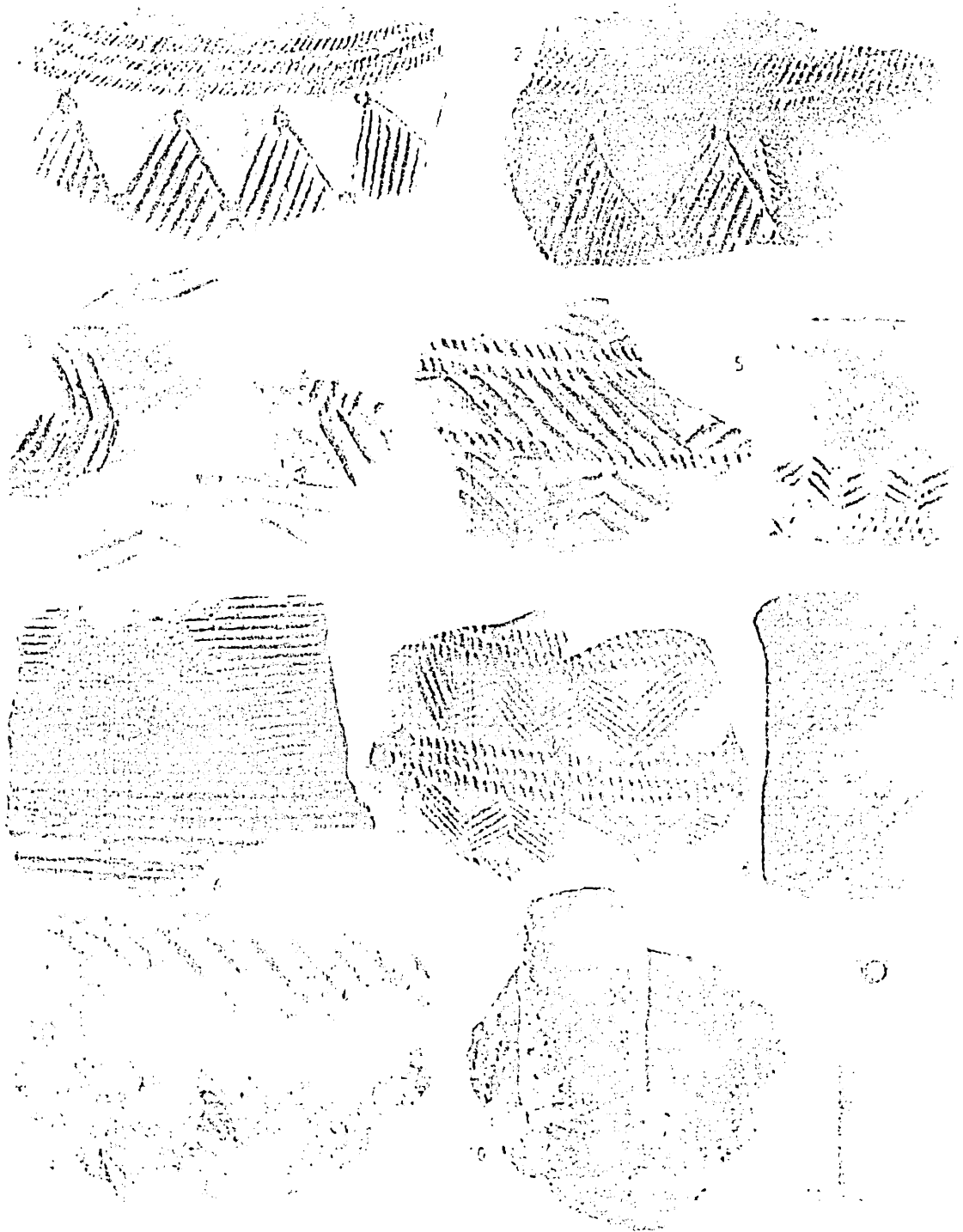

Fig. 20. 1-5,7, fragmente de cesuțe; 6, fragment ceramic cu decor de triunghiuri hașurate; 8, toartă de căniță; 9, fragment ceramic; 10, fragment de căniță; 11, cute de gresie.

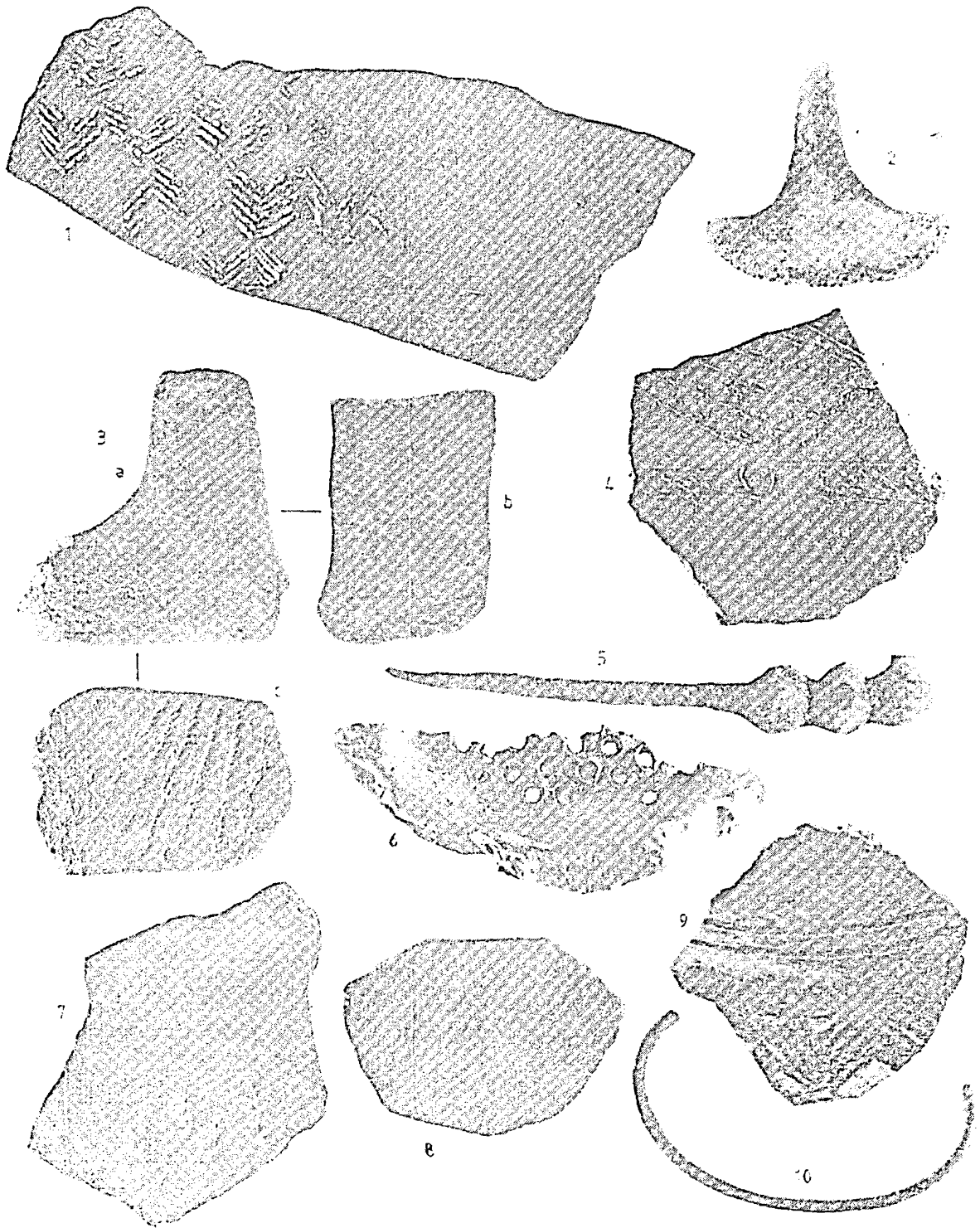

Fig. 21. 1. fragment de oală globular-piriformă; 2. matriță de lut; 3a-c. toartă fragmentară; 4. fragment ceramic cu decor incizat; 5. fragment de fibulă de fier; 6. strecurătoare fragmentară; 7,9. fragmente de oale globular-piriforme cu proeminențe triple; 8. fragment de ceașcă; 10. brățară fragmentară de bronz.

ARCHEOLOGICAL RESEARCH OF THE HALLSTATT PERIOD FORTIFICATION OF POCREACA-IAȘI

SUMMARY

Since the 50^s in the Pocreaca village, Schitu Duca commune, Iași district, there were identified, through surface investigations, two antique settlements from the first Iron Age, which were later attributed to the Cozia cultural group. Between 1991 and 1994, during four campaigns archaeological diggings were executed in this village, in the place called „Cetățuia” (The Little Fortress), where, on a naturally fortified promontory, there was built in the old times a fortification with earth vallums and trenches, superposed on a Neolithic settlement of the Cucuteni A type. Both the observations from the field and those resulting from the archaeological research have offered the possibility to realize that there were three big vallums with trenches between them on the south – southeast side. On the long sides of the promontory small vallums without trenches were made, while on the north – north west they curved towards the interior of enclosure, leaving a 15 m opening wich was used as gate. The archaeological sections practiced in vallums and trenches led to the conclusion that they belong to the Cozia group. Also, diggings have been executed inside the enclosure and, on this occasion, only domestic holes have been discovered from the category of archaeological complexes, and the culture stratum of the Cozia type has been identified, but it provided a scarce archaeological material. As a result of the archaeological and surface research, it could be established that this fortification served as refuge and defence place for the inhabitants of two settlements wich were in the vicinity of this fortification. Among the archaeological material discovered, the most remarkable are the ceramics, very fragmentary, which could be devided, according to their quality, into three categories of vessels: of rough, semi-fine and fine paste (clay). The first category is characterized by the vessel with alveolate strip and handles. For the second category there have been identified: the vessel type in the shape of a bi-truncated cone, the pear-shaped pot, bowls and cups with overraised handle and botton, decorated mainly with stamped patterns, sometimes filled with white paste. Only the small cups with thin walls having stamped and incised decorations belong to the category of fine ceramics.

Except for fragmentary ceramic vessels, there have been also discovered three dice of burned clay which were used to obtain the stamped pattern, and a fragment of an iron fibula with nodosities on the needle.

According to the traditonal dating, the earth fortification of Pocreaca, as well as the Cozia group, corresponds to the second phase the Babadag culture and to the cultures of Insula Banului-Pșenicevo-Saharna-Solonceni (Ha B), and, in an absolute chronoly, it belongs the 10th-9th centuries B.C.

ILLUSTRATION CAPTION

Pl. 1. The situational plan with the location of the Pocreaca fortification; 1, the vallums and the trenches from the south-southeast side; 2, the sections from the campaigns of 1991-1994; 3, the vallums of the west-southwest, north-northwest and east-northeast sides.

Pl. 2. The present profile of the vallums and trenches from the south-southeast side.

Pl. 3. The profile of the south-southwest slope of the trench no. 1. Meters 1-10. 1, vegetal soil; 2, disturbed Cucuteni culture level with fragments of Cozia ceramics; 3, burn; 4, Cucuteni A level; 5, hole with Cucuteni A ceramic fragments; 6, live soil; 7, compact Cucuteni ceramic fragments; 8, Cozia ceramic fragments.

Pl. 4. The profile of the west-southwest slope of the trench no. 12; 1, vegetal soil; 2, the late silting of the defence trench no. 3; 3, the Cucuteni A level; 4, level with Cucuteni fragments thrown into the vallum no. 2; 5, live soil; 6, silting of the defence trench no. 3 with Cozia and Cucuteni A sherds; 7, stones; 8, adobe from the platform of Cucuteni dwellings; 9, Cucuteni A sherds; 10, Cozia sherds.

Pl. 5. Trench no. 13. Cross profile in vallum no. 1, the northeast slope: 1, vegetal soil; 2, yellow soil; 3, black soil; 4, black soil with Cucuteni A ceramic fragments; 5, yellow-whitish soil.

Pl. 6. Trench no. 15. The profile of the north-northwest slope of the small vallum on the east-northeast side: 1, vegetal soil with Cozia ceramic fragments; 2, live soil.

Pl. 7. Pocreaca, the „Cetățuia” place, south-sotheast side. Big vallums (V1-V3), defence trenches (S2-S3).

Pl. 8. Pocreaca, the „Cetățuia” place. The small vallum on the west-southwest side (V1); the small vallum on the east-northeast side (V2) and the entrance gate (P).

Pl. 9. 1, jar with alveolate strip, fragmentary; 2, fragment of pot in the shape of a pear with decorated handle; 3, vessel in the shape of a bi-truncated cone, made of brick-red paste, fragmentary; 4, fragment of vessel with the handle in the shape of a small horn; 5, fragment of pot in the shape of a pear with triple prominences; 6, bi-truncated cone-shaped vessels with bottons, fragmentary; 7, bowl fragment.

Pl. 10. 1, fragment of small cup; 2-3, fragments of bi-truncated cone-shaped vessels; 4, fragments of the lip of a vessel in the shape of a bi-truncated cone; 5, bowl fragment; 6, small cup fragment; 7, fragment of a cup with umbo ; 8, fragmentary colander; 9, pot in the shape of a pear, fragmentary.

Pl. 11. 1,3-4, fragments of pear-shaped pots; 2, botton of a cup handle.

Pl. 12. 1-2, fragments of pear-shaped pots with triple prominences; 3, bowl fragment; 4, fragmentary handle; 5, lip of vessel in the shape of a bi-truncated cone; 6, fragment of small cup.

Pl. 13. 1, fragment of small cup; 2,4-6, fragments of bowls; 3, fragment of cup with over-raised handle.

Pl. 14. 1, fragmentary bronze bracelet; 2, fragment of cup handle; 3, fragment of iron fibula; 4,6,8, clay dice; 5, bowl fragment; 7, ceramic fragment with incised decoration; 9, bowl fragment; 10, ceramic fragment with decoration of hatched triangles; 11, spindle-whorl in the shape of a bi-truncated cone; 12-13, fragments of pear-shaped pots; 14, whet-stones.

Pl. 15. 1, vessel in the shape of a bi-truncated cone with buttons, fragmentary; 2, fragment of a bi-truncated cone-shaped vessel made of black paste; 3, fragment of bi-truncated cone-shaped vessel; 4, bi-truncated cone-shaped vessel made of red-brick paste, fragmentary; 5, fragment of vessel with an alveolate strip; 6-7, fragments of bi-truncated cone-shaped vessels.

Pl. 16. 1, ceramic jar with alveolate strip, fragmentary; 2, fragment of bi-truncated cone-shaped vessel; 3, fragmentary clay die; 4-9, fragments of pear-shaped pots.

Pl. 17. 1-2, 5-8, 10-11, fragments of pear-shaped pots; 3, fragment of small cup; 4, fragment of lip of a bi-truncated cone-shaped vessel; 9, fragmentary clay die.

Pl. 18. 1, fragment of pear-shaped pot; 2,4,6,8-10,12, bowl fragments; 3, small cup fragment; 5, fragment of small cup with *umbo*; 7, fragment of cup handle; 11, bottom of cup handle.

Pl. 19. 1a-c, fragment of cup with over-raised handle; 2, bottom of cup handle; 3a-b, fragment of cup handle with bottom; 4, bowl fragment; 5-8, fragments of small cups.

Pl. 20. 1-5,7, fragments of cups; 6, ceramic fragments with decorations of hatched triangles; 8, small cup handle; 9, ceramic fragment; 10, small cup fragment; 11, whet-stones.

Pl. 21. 1, fragment of pear-shaped pot; 2, clay die; 3a-c, fragmentary handle; 4, ceramic fragment with incised pattern; 5, iron fibula fragment; 6, fragmentary colander; 7,9, fragments of pear-shaped pots with triple prominences; 8, cup fragment; 9, fragmentary bronze bracelet.